

Voruta

Nr. 4 (670) 2009 m. vasario 21 d. Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

13

Gintaras SONGAILA

Mūsų kalba –
mūsų teri-
torija

„Vorutos“ skaitytojų dėmesiui

Lietuvos paštuose priimama laikraščio „Voruta“ prenumerata 2009 metams.

Galima „Vorutą“ užsiprenumeruoti ir internetu, adresu: www.post.lt

Prenumeratos kaina:

1 mėn.	3,00 Lt
3 mėn.	9,00 Lt
6 mėn.	18,00 Lt
10 mėn.	30,00 Lt

Taip pat galima užsiprenumeruoti ir elektroninį laikraščio „Voruta“ variantą. Reikia atsiųsti prašymą į „Vorutos“ redakciją el. paštu, adresu: vorutosfondas@voruta.lt.

Laikraštis bus išsiųstas el. paštu nurodytu adresu. Kaina kaip ir prenumeratos pašte.

„Vorutos“ administracija

Lietuva mini tūkstantmetį

Sulaukėme jubiliejaus, kuris būna tik kartą per tūkstantį metų. Tai – didelė Lietuvos istorijos data. 1009 metų vasario 14 dieną Lietuvos ir Rusijos pasienyje žuvo misionierius Brunonas Kverfurtietis. Dėl šio įvykio pirmą kartą paminėtas Lietuvos vardas.

Nelabai suprantantys, kas tuomet įvyko, vadina tai kriminaliniu įvykiu. Iš tiesų tai – naujo šventojo – kankinio už tikėjimą gimimas. Tai – bažnytinė šventė, nors ir nelabai plačiai žinoma. Viduramžių žmogaus supratimu tai didžiausia garbė, garbingiausia įmanoma mirtis buvo mirtis už tikėjimą.

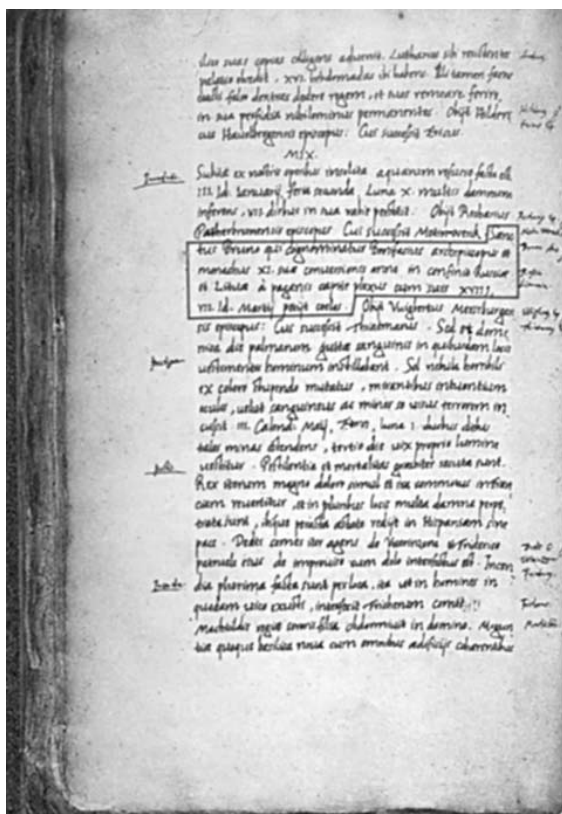
Petras Damianis, Brunono amžininkas ir vienas iš jo biografų, šventąjį nužudžiusiems pagonims priekaištavo ne dėl paties nužudymo, o dėl to, kad jie pernelyg ilgai delsė tai padaryti. Anot jo, Brunonas, „atvykęs pas pagonis, su tokiu karštos širdies atkaklumu ėmė pamokslauti, kad jau niekas neabejotų, jog šventas vyras kankinystės reikalavo.

O anie bijodami, kad po palaimintojo Adalberto kankinystės, drebinant stebuklų ženklams, didžioji dalis slavų genties yra atversta, patiems taip pat panašiai neatsitiktų, ilgą laiką nuo palaiminto vyro rankas sumania klasta atitraukia ir labiausiai trokštančio mirti, nenorėdami jo nužudyti, žiauriai pasigaili“.

Žvelgiant plačiau, tai buvo pasaulėžiūrų ir religijų susidūrimas, pirmasis konfliktas tarp krikščionybės ir pagonybės Lietu-

... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai, bet pasitraukė į pilį, vardu Voruta...

Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Kvedlinburgo analai. XVI a. nuorašas

salysinai taikiomis misijomis, o alinančiu lietuvių karu su kryžiuočiais. Tai buvo mūsų protėvių kova dėl išlikimo.

Galbūt simboliška, kad šventojo Brunono giminaičiai – Kverfurto grafai – XIII amžiuje aktyviai dalyvavo ugnimi ir kalaviju krikštydami prūsus ir lietuvius.

Kai savo ekspansiją į prūsų žemes pradėję kryžiuočiai 1233 m. statė Marienverderį, – savo pirmąją pilį tikrojoje Prūsijoje, – ten dalyvavo ir grafas Burchardas Kverfurtietis – pirmasis žymus Vokiečių ordino rėmėjas Prūsijoje. Kitas Kverfurto grafas – Meinhardas Kverfurtietis – vienuolika metų buvo Vokiečių ordino Prūsijos žemės magistras (1288–1299).

Būtent jis pastatė Ragainės pilį – pagrindinį kryžiuočių forpostą, iš kurio visą XIV amžių buvo rengiami niokojantys žygiai prieš Lietuvą. Būtent jo spaudžiami lietuviai 1291 m. pasistatė ir svarbiausią savo gynybinį forpostą prie Nemuno – Veliuonos pilį.

Kverfurto grafai gerai žinojo savo žymiausio giminaičio – šventojo Brunono – istoriją, taigi, jų kelias į Prūsiją ir Lietuvą nebuvo atsitiktinis. Jie stengėsi

Nukelta į 7 p.

„Subsidiarumas“ Lietuvoje

Gediminas PAVIRŽIS.

Europos Sąjungos Regionų Komiteto vicepirmininkas

Gediminas Paviržis

Prieš rinkimus, nepriklausomai nuo institucijos, į kurią yra renkama, dažnai kandidatai išsijuošę suokia padarysį viską, kas (kaip jiems atrodo) miela daugumos žmonių ausiai. Buvusieji tose galerose atsargesni. Jie jau žino, kad nuo vieno ar kito išrinktojo pažaduko absoliučiai niekas nepriklauso, kita vertus „pikti“ kolegos visada laiku atsimins ir taikliai įgels.

Kiek gražių pažadų buvo panaikinti „cirkus“ Seime. Deja, tie, kurie apie tai kalbėjo, turėdami sceninę patirtį, tuos juokelius išplėtė. Jiems tai – besitęsiantis vaidinimas, pokštai. Pasižiūri ir nesupranti žmonių, besiveržusių Seiman, nežinančių, o gal ir nenorinčių ką nors ten veikti. Na, dabar jau niekas ir nieko, matyt, neįtikins, kad į Seimą patenka geriausi iš geriausių. Juk neretas šiems „artistams“ simpatizuojantis susigėsta ir neprisipažįsta metęs biuletenį už juos.

Na, gerai, sako, pagyvensim, pamatysim.

Niekas juk negimsta žinantis. Tik ar ne per didelė prabanga dabar, praėjus kone 20 metų, kai atkūrėme Nepriklausomybę, dar mokyti tuos, kurie ir patys nenorės ir kuriuos vargu ar kas kur nors rinks.

Deja, yra tokių, kurie net puikiai žinodami realią padėtį ir ne pirmą kadenciją būdami Seime ar kitoje įtakingoje institucijoje, elgiasi toli gražu ne kaip tautos atstovai, kuriems pavesta spręsti jų kompetencijos klausimus. Pameniu, Seimo narė vos neašarodama įtikinėjo Vilniaus apskrities regioninės plėtros tarybos narius atsisakyti rengti komunalinių atliekų sąvartyną (beje, atitinkantį visus europinius standartus) Kazokiškėse, girdi, vietos žmonės tam prieštarauja. Jai nė motais, kad vietos parinkimas buvo svarstomas prieš tai kelis metus, išvadas ruošė ne viena garsi užsienio kompetentinga organizacija, apie tai visi žinojo, kad padaryti visi būtini poveikio aplinkai, geologijai, sveikatai vertinimai, kad buvo ieškoma tinkamiausio varianto. Jai, tautos atstovei, pasirodė smulkmena, kad sostinė, kitos savivaldybės tiesiog neturi, kur tas atliekas dėti. Suprasčiau, jei būtų reikalaujama (kas, beje, vietos valdžių ir buvo daroma) dėl kompensacinių dalykų vietos gyventojams didinimo, ieškoma

Nukelta į 13 p.

Iš Palangos miesto istorijos

Lemtingose knygose – lietuviškos Atlantidos pėdsakai

Viktorija VAŠKYTĖ, Palanga

Palangos garbės pilietis, menotyrininkas, nacionalinio Lietuvos dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys naujuoju albumu „Grafių Tiškevičių Palangos rūmai. Architekto Franco Heinricho Schwechteno piešiniai ir brėžiniai“ dar kartą patvirtino, jog jis – veiklos žmogus

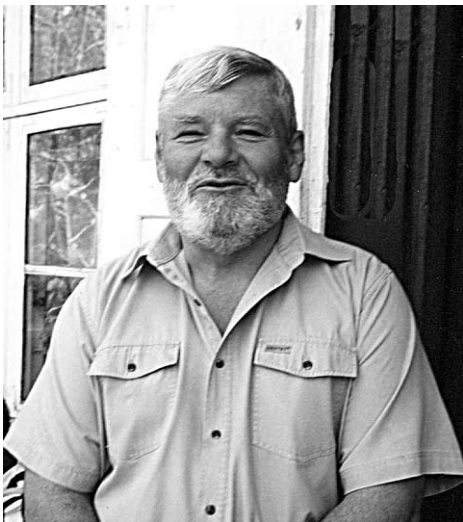

Telšių vyskupas Jonas Boruta SJ dar kartą pasidžiaugė gražiai vykusiu ir maža, bet vertinga, knygele – „Palangos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios didžiojo altoriaus paveikslas Švč. Mergelės Marija su Vaikeliu“ – virtusiu bendradarbiavimu su Lietuvos dailės muziejumi, restauruojant Palangos Madonos paveikslą

Nukelta į 4 p.

Mažoji Lietuva

Juodkrantės spalvos

Kęstutis MILKERAITIS, Vilnius*Kęstutis Milkeraitis**Tėsinys. Pradžia Nr. 2*

O kadangi senųjų germanų žodis „beke“ reiškė upelį (vikingai taip pat buvo germanai), ar negalėjo Rikinės upelis anapus Olandų kepurės būti vikingų atnešto ar pačių kuršių iš jų atsinešto pavadinimo ištaka? Anuo laikmečiu lietuvintojai sumastė dar ir kitą kritikos neišlaikiusią teoriją. Esą kuršiai Lietuvoje ne - autochtonai.

Neva šiauriniai (Latvijos) kuršiai buvusioje Prūsijos valstybėje kolonizavosi bėgdami nuo rekrūtavimų carinės Rusijos kariuomenėn ir vengdami persekiojimų. Tačiau atsakymas dėl kuršių autochtoniškumo, matyt, turėtų būti toks pats kaip kadaise atsakymas Gertrūdai Mortensen (juodaakai lietuvaitei, anot Vydūno) dėl lietuvių atsiradimo ir autochtoniškumo ordino sukurtoje Skalvos ir Nadruvos dykroje - baltai judėjo savo kalbinėse (gentinėse ir tarpgentinėse) erdvėse, neatsizvelgdami į atėjūnų norus ir kuriamus kordonus.

Visą šį nemažą ekskursą į nerijos kuršių praeitį padariau, kad įsivaizduotume juos tame smėlio kopų ruoželyje tarp Baltijos ir marių iki tokių ranka pasiekiamų laikų – 1944-ųjų. Būtent tų metų liepą vermachto vadovybė Klaipėdos krašto gyventojus išvarė į kitą Nemuno pusę. Atrodo, paties fiurerio nurodymu. Ar tai buvo evakuacija (gelbėjimas?), jei tuos žmones kitapus Nemuno taip ir paliko? Mat tuo metu naciai planavo „Rytprūsių tvirtovę“, kurioje gintųsi moterys, seniai ir vaikai. O kitoje fronto pusėje vėlesnis kandidatas į sovietinius „nobelininkus“ Ilja Erenburgas irgi jau kūrė... mėlynuosius lapelius, skatinamas raudonarmiečius terorui (tolygiam azijinių ordų) prieš civilius Vokietijos valdytų teritorijų žmones. Jei dar pasidomėsime šiek tiek rafinuotesniais lenkiškosios Armijos liudovos žiaurumais, suprasime, kaip įvykdytas Prūsijos senbuvų išvairymas iš Tėvynės. Kaip atliktas etnocidas, kurio vis dar nenorima pastatyti į nusikaltimų žmonių eilę.

Dalis užmario gyventojų tragiškąjį rudenį savo namuose liko kiek ilgiau - iki pat spalio ar net lapkričio mėnesio, kai karinė vadovybė visiems jiems įsakė neriją apleisti. Tačiau pagal sovietų statistiką daugiau negu du šimtai šiaurinės nerijos gyventojų taip ir nepasitraukė ar vėliau sugrįžo į savo namus. Tik ar galėjo jie juose išgyventi likdami kad ir lietuviškai kalbančiųjų, komunistų, valioje? Ar galėjo iškėsti jų daliai tekusius išbandymus ir patyčias? Juk net jų laivams, jų bradinėms ir kiudelvaltims teko tremtinių likimai. Jos buvo suvilktos Šilutėje ant geležinkelio platformų ir... į Rusiją kaip trofėjai. Gal plokščiadugniai marių laivai buvo panaudoti kur nors Volgos deltoje ar Kaspijos lagūnuose? Abejoju. Pernelyg specifiškai kuršmariška buvo jų konstrukcija, jų buriavimas ir valdymas.

Kuršių nerijos nacionalinis parkas ir išvartieji žmonės

Nežinau, ar Thomą Manną (Tomą Maną) galėtume vadinti nidiečiu, tačiau žinia apie vasarnamį Nidoje ir savo nerijos ispūdžiais jis matė būtinumą 1931-aisiais pasidalyti su Miuncheno „Rotary“ klubu ir visu likusiu pasauliu. Tai gal viena iš vertingiausių nerijos reklamų. Rašytoją pakerėjo visai ne šiaurietiskai jam atrodęs kraštovaizdis su kasdieną į marias išplaukiančia žvejų flotile. Komunistiniu periodu nerijos paveldui, kaip ir žmonėms, iškilo pavojus. Bet vis dėlto užmaryje dalis materialijų vertybių išliko šiek tiek geriau ir

nebuvo apiplėštos, kaip kitų Klaipėdos krašto vietovių ūkis. Tai lėmė, kad nerija anuomet vis labiau darėsi nomenklatūros gulykla. Be to, jos statinių grožis buvo žvejų tradicijos vaisius, o nomenklatūros ideologiniuose postuluose liaudies menas aukštintas. Žinoma, autentišką jį vis labiau keitė stilizacija. Kultūros darbuotojų lemta lietuviškoji nomenklatūra pasidavė ir iš už kardonu atsklindančioms nacionalinių parkų idėjoms. Pasaulyje yra įvairių nacionaliniais parkais vadinamų saugomų teritorijų. Pirmiausia tai vadinamosios Yellow Stoun'o teritorijos, kai gamta palikta pati sau, o žmogus yra tik stebėtojas. Jie Europai jau nebetiko. Čia plito „Bavarijos miško“ ar šveicariški saugomų teritorijų tipai, - žmogaus gyvenamoji aplinka ir ūkininkavimas yra saugomos visumos dalis ir aplinkosaugininkai su saugomų teritorijų gyventojais dirba ranka rankon siekdami tikslų. Sovietinė saugomų teritorijų koncepcija buvo kitokia. Ji rėmėsi (ir tokia tebeegzistuoja) draudimų sistema. Pagal ją žmonės galų gale išstumiami net ir iš savo nuosavybės. Atkūrus valstybingumą, principo „vystantis išsaugok“ atmetimas aplinkosaugoje ir žmonių lūkesčių ignoravimas ryškus visoje nacionalinėje teisėkūroje.

Bet negatyvumai ypač išryškėjo per prokomunistinių administratorių, tokių kaip ministrai B. Bradauskas ar A. Paulauskas, tvarkymosi periodus. Restitucijos esmės pakeitimas „daline restitucija“ - tai galimybių sudarymas masinėms žemgrobystėms. Panašiai ir pilietybės negražinimas pajūrio ir nerijos seniesiems gyventojams sudarė sąlygas valdininkų korupcijai ir nelegalių statybų pradžia saugomosiose teritorijose. Jų nebesiekė tikrieji savininkai. Tai atsitiko Vermachtui išsivarius Klaipėdos krašto gyventojus, o rusams su lenkais „ištuštinus“ nuo senbuvų ir istorinės Prūsijos dalį.

Virš baltiškojo pajūrio nuo pat karo pabaigos kybo tylėjimo bomba. Tik laiko klausimas, kada ši vakuuminė bomba sprogs apnuogindama baisingus nusikaltimus žmoniškumui, žmogaus teisių pažeidimus ir beveik neslepiamą kultūrinio paveldo ir istorinės atminties naikinimą. Kartu ji apnuogins ir senosios Europos konformizmą, kai tik užsimenama apie žemių tarp Vyslos ir Nemuno ateitį. Belaukdami poslinkių, panagrinėkime, kaip mūsų pačių renkama valdžia elgiasi krašte, kurį mums, saugodamos kalbą, paliko mažlietuvių ir kuršių motinos. Iš karčios patirties žinome - mūsų valdžia blogai elgėsi daug kur, o pačioje valdžioje - daug kas.

Bet Klaipėdos krašte blogiukams elgtis ypač blogai ir sąlygos sudarytos ypatingos. Jau kalbėjome, kad autonominio krašto gyventojai tarpukariu turėjo Lietuvos Respublikos pilietybę bei pasus su vadinamuoju Klaipėdos krašto gyventojų požymiu. Užgrobė kraštą 1939 m. kovo 22 d. naciai iš karto gyventojų pilietybę pakeitė. Tie, kurie pasipriešino, turėjo bėgti arba patyrė represijas. Tačiau 1990-aisiais atkurtos valstybės Pilietybės įstatymo besikeičiančios redakcijos pilietybės atkūrimą numatė tik asmenims, ją turėjusiems iki 1940 m. birželio 15 d., t. y. iki sovietinės okupacijos. Ar įstatymų leidėjai klaipėdiečius užmiršo? Nerūpėjo visa mažlietuvių etnokultūrinė grupė? Galimybė bent šitą susigražinti iš mums santarvininkų sprendimais atitekusios Mažosios Lietuvos dalies?

Žinoma, Klaipėdos krašto gyventojai tautiniu požiūriu nebuvo vienalyčiai. Tarp nacių išsivartųjų ar bolševikų išvartųjų klaipėdiečių buvo daug ir grynai mažlietuviškų, vokiškų, mišrių šeimų. Tačiau pagal įstatymo raidę šiandien visi jie traktuoti kaip asmenys... repatrijavę į savo istorinę tėvynę. Ar Vokietija yra istorinė tėvynė ir Erdmono Simonaičio, ir Martyno Reizgio, ir Vydūno ar net ir K. Donelaičio giminės šakoms? O jei kalbėsime apie kopininkus, tai ir R. Rėzos bendrapavardžiams? Manau, net gebelsinio „Heimatfunko“ propagandininkai nebūtų sugalvojęs nieko ciniškesnio. Išvartaisiais žmonėmis paprastai vadiname kažkada vokiečių kolonizuotų Vidurio ir Rytų Europos kraštų ar vokiškų salų gyventojus, priverstus bėgti nuo smurto, dabar jau tekusio jiems. Tačiau šiandienėje Lietuvoje išvartaisiais laikyti turėtume ir tą didelę pabėgusiųjų nuo grįžtančios sovietinės reokupacijos bangą - vadinamuosius antrabangininkus. Kaip vadinanti žmonės, atsidūrę svetimuose kraštuose po Lietuvos valstybingumo atkūrimo, kai valdžių veiksmams (kad ir tokių demoralizuojančių norminių aktų paketais kaip pirminis turto

privatizavimas ar išlikusio nekilnojamojo turto restitucija) jie buvo priversti apleisti Tėvynę, kad išgyventų?

Manau, jie turi teisę būti vadinami išvartaisiais. Gyvenimas, ypač ilgos diskusijos pilietybės klausimais, parodė, kad Lietuvos valdžia savo istorinės galimybės suburti tautą, saugoti baltiškąsias vertybes nepadaro. Jei pradėsime nagrinėti „perestroikinį“ veikimą visoje posovietinėje erdvėje nuo šiltųjų jūrų iki Baltijos, apčiuopsime bendrą bruožą - imituojamosios demokratijos poreikį buvusiesiems. Išvelgsime buvusiųjų pastangas vaidinti liberalius demokratų. „Perestroikininkų“ partijoms nuo kvazisocialdemokratų iki įvairiausių libertarų būtina laimėti „demokratinis“ rinkimus. Kuriami įvairiausi projektai. Insencijoms išleidžiama daug lėšų. Ir finansuojama įvairiai. Bet ieškoma ir „vidinių resursų“.

Mažlietuvių turto grobimai vyko tuo pat metu, kaip ir Aukštaitijos paežerių. Tokios teritorijos kaip buvęs Karkelbekės/Karklės kaimas apdairiai pakištos po pajūrio regioninio parko iškaba: atseit saugomas žemyninio pajūrio kraštovaizdis, jo gamtinė ekosistema ir kultūros paveldo vertybės. Net nupirkta keletas avių, kad trumpintų augaliją - „kultūros vertybės“ grasinasi dingti karklynuose. Paklauskite, kur ten paveldas, jei visas nuo Olando kepurės iki Nemirsetos kažkada driekėsis kaimas sunaikintas sovietmečiu (mat buvo tankodromas), o žmonės - šešios išlikusios turto paveldėtojų šeimos kuršiškėmis pavardėmis - atkakliai stumiami tolyn nuo jūros. Ir kad žemė prie jūros (žinant saugomų teritorijų specialistams nuo Klaipėdos iki Vilniaus) seniai pasidalyta atsikeldinant. Ir kad laukiama dienos, kai bus paleista statybų ruletė. Naujojo kurorto statybų? Vadinkite kaip norite. Kiek pelno duos vienas hektaras jūros kranto? O kiek apie 200 hektarų su B. Bradausko viza užgrobtos teritorijos, kurioje dabar ganomi elniai ir daniečiai? Nerijoje žemdirbystė nesiversta. Atrodytų, viskas paprasta. Kopininkai turėjo tik namų valdas. Smėlynai ir juose pasodintas miškas buvo valstybės nuosavybė. Pats Thomas Mannas sklypą vasarnamio statybai išsinuomavo iš miškų urėdijos. Vienas iš Kuršių nerijos nacionalinio parko steigimo tikslų - saugoti etnokultūrinio paveldo vertybes. Paveldo, kurį įvertino UNESCO. Kuršių paveldo, likusio be pačių kuršių. Kai naujoji parko direktorė A. Stancikienė pamėgino įgyvendinti savasias nacionalinio parko vizijas, ji kaipmat susidūrė su socialliberalų partijos berniukais. Ir anksčiau sklido kalbos, kad minimos partijos kūrėjai buvo Vilniaus vasių ir daržovių bazės samdyti skolų „išmušėjai“ - ar tik ne tie „aštriadančiai lietuviai su beisbolo lazdomis“, apie kuriuos kalbėjo aktorius Melas Gibsonas? Bet kad pradėta grasinti parko direktorės vaikams...

Ar išties Kuršių nerijos nacionalinis parkas buvo atiduotas socialliberalams, nes esą jie buvo per jauni ir nesuspėjo į gamyklų ir viešbučių grobstytojų traukinį? Kad pasidarytų lėšų naujoms rinkimų batalijoms per „demokratinį“ rinkimų imitaciją? Nerijoje galite išgirsti pasakojimą: žmogeliui gyvenvietėje prireikė prasikasti griovelį smėlyje iki elektros stulpo. Čia iš karto prisistatė kitas žmogysta: nuo ten iki ten ir nuo ten iki ten - viskas jo nuosavybė. Supratote? Kaip manote, ar tai - tik vietinis anekdotas apie nuosavybę be ją patvirtinančių dokumentų ar patvirtinimo laukianti ir vietiniais žmonėmis tiesa, kad valstybiniai (be šeimininko?) laikomas turtas seniai slapta yra pasidalytas, o Zujevas, tik kaip vienas iš tų laimingųjų, savo vagonėlį atsitempė į jam skirtą (priklausančią?) nerijos dalį. „Maximos“ premjerui paskyrus elektorata praradusį socialliberalų partijos vadovą aplinkos ministru, daug kas nesuprato, ką gali nuveikti gamtosaugoje A. Paulauskas - šiaip jau daugiausia žinomas kaip iškreiptos teisinės sistemos kūrimo Lietuvoje specialistas ir pionierius. Gal už tokį darbą irgi turi būti mokama?

Svarbu ir tai, kad beveik tuo pačiu metu, kaip ir šis paskyrimas, Rusija paskelbė, jog pietinėje (sembiškoje) nerijos dalyje ji planuojanti nušluoti Rasytę ir Pilkopą bei pastatyti... na kažkokį šiaurės platumų Sočį? O lietuviškoje pusėje (irgi tuo pat metu) kilo bruzdesys apie keičiamus teritorijų planavimus su savaip žinomų gamtosaugos strategų ir landšaftininkų pavardėmis. Kas pasakys, ką tai turėtų reikšti???

Besižvalgančiųjų pro langus dalia

Juodkrantė yra buvusi laimingiausia nerijos gyvenvietė. Tiesa, nežinia, ar ji turėjo tikrą, kuršišką vardą, nes dabartinis yra vertinys iš vokiečių kalbos. Milžiniškos kopos parabolė, apaugusi išlakiu mišku, anuomet apsaugojo šį žvejų kaimą nuo palaidojimo po smėlio kalnais. Pietinėje dalyje, kur dabartiniai žvejai džiausto tinklus, kadaise buvo priimti atkiličiai iš užpustytyjų sodžių. Ką žino ir ar žino pokario atkiličiai apie žmones, kurių namuose gyvena? Juk pasitaiko kuriozų - nežinodami, kaip kuršiai vadino savo laivus, jie pagal kuršvaltės žodžio vokišką skambesį nusikaldino naujadarą. Iš šiandienių juodkrantiečių gali išgirsti - bažnytkaime yra esanti paties Geringo vila. Taip pat, kad senieji gyventojai neatsisakydavo varnių. Tikrai. Nūdien nebevalgoms varnos visiškai išpuiko. Jų šeimyninės sąsąukos poilsiautojams yra tarsi prasta atrakcija: tupi pilkaskvernė pušyje virš reichsmaršalui priskiriamos vilos, kai ryto miegas pats saldžiausias, ir kalbasi su kaimynėmis. Iš tų viena stebi, ką žvejai išmes iš tinklų pietiniame pakraštyje, o antroji triukšmaują kapstydamasi meškeriojotojų atmatose ties šiauriniu promenados galu. Kalbama, kad storulis vyriausiasis reicho medžioklis bei nomenklatūrinių medžioklių pradininkas išties yra čia buvęs, nors nekilnojamojo turto nebuvo išsigijęs.

Po nepriklausomybės atkūrimo gyvenimas Juodkrantėje buvo apmireš. Griuvus Berlyno sienai ir pasirodžius seniesiems Klaipėdos krašto gyventojams neaišku, kur slypi tiesa ir kaip su ja gyventi. Ant gyvenvietės pavadinimo kelženklis, ten, Nidos pusėje, kažkaip nusitrynė pirmoji raidė. Taip ir stovėjo kelženklis, skelbdamas keliautojams: „uodkrantė“. Tikrai ne vieną sezoną.

Šiauriniame gale - sava įdomybė. Vadinamoji Gintaro įlanka. Ten XIX amžiaus viduryje buvęs škipieris pavarde Stantynas ir žydas Beikeris pradėjo pramoninę gintaro kasybą dragomis mariose. Kaip rašė tas pats Glagau, jiems pusėtinai sekėsi. Kol susidūrė su Palmininkų karjero konkurencija. O skandalingai nuskambėjęs Zujevo vagonėlis irgi tebestovį būtent Gintaro įlankos pašonėje. Kelias ir naujoji promenada driekiasi marių pakrante. Kitoje kelio pusėje, smėlio kalnelyje, yra juodkrantiečių kapinės. Taisyklės prie vartų skelbia: „Kapų statinius leidžiama statyti suderinus su landšafto architektu. Antkapinius paminklus gaminti iš medžio, naudojant metalą“.

Štai taip griežtai reglamentuojama. Ne taip, kaip dėl Zujevo vagonėlio. Senuosius juodkrantiečius dabar galima rasti tik liuteronų bažnytelėje. Pati bažnytelė yra tiesiai priešais kapines, bet jau pietiniame pakraštyje. Jų visų pavardės - atminties lentoje.

Tačiau ir pačių Juodkrantės kapinių išlikimas - stebuklas. Jos nepateko į siaubingai plėšiamų kapų sąrašą, į sąrašą nusikaltimų mirusiesiems tuo mastu, kaip tai daroma nekropoluose kitose Prūsijos vietovėse. „Hier auht in Gott Maria Joksches, geb. Sturmteit“, - skelbia įrašas antkapyje. Mažlietuviškai tai reikštų, kad čia ilsisi Viešpatyje Marikė Jokšienė, gimusi Sturmaitike. Netoliese - mažlietuviškų pavardžių savininkų D. Avyžiaus (Aviszus) ir Jakobo Drėgniaus (Drėgnus) kapai. O Johanas Engelinus, Johanas Sakutis, Martynas, Ana ir Mikelis Pyčai (Pietsch) - tai, be abejonės, šimtmečius nerijoje gyvenusių kopininkų giminių atstovai. Jei perplaukę marias lankysime žemyninės dalies pakrantės kapines, visur taip pat rasite ir Sakučius, ir Pyčius. Ir dar Cyriulius, Meškis bei kitokias kuršininkų pavardes. Bet tik kapinėse. Jei iš Prūsijos išvartųjų žmonių mintys, svajos ir prisiminimai, susitelkę ties Tėviške, sumaterialėtų ir taptų spinduliais, manau, ties Kuršmarėmis ir Aistmarėmis visada šviestų saulė. Šviestų jų ilgesio šviesa. Ispūdingas yra išvartųjų literatūrinis, mokslinis ir memuarinis palikimas - pradedant Rautenbergo leidyklos leidiniais ir po pasaulį pasisklidusių mažlietuvių, tokių kaip Vilius Pėteraitis, Martynas Gelžinis, Jurgis Reisgys bei kitų, duoklės savajam kraštui.

Kopininkų atmintį saugo Pyčių giminės atstovai. Sako, vienas iš jų tapo tarsi senosios Juodkrantės dvasia. Tik ar teisinga, kad į savo gimtuosius namus net Lietuvoje visi šie žmonės vis dar žvalgosi tik vogčiomis ir tik pro langus?

Tad paskutinis šio rašinio klausimas būtų retorinis. Ar iš tiesų Lietuvoje Prūsų Lietuva yra mylima taip, kaip skelbiama? Ir dar - ar galima išsaugoti materialųjį, kultūrinį ir dvasinį paveldą ir pristatyti jį pasauliui žinant, kad kažkur dabar jau dėl mūsų kaltės kaip išvartieji vaikšto tie, kurie yra šio paveldo dalis? Kurie yra mūsų dalis?

www.bernardinai.lt
2009-01-06

„Sugrižimai“ sugražina ir Mažąją Lietuvą...

Astrida PETRAITYTĖ, Vilnius

Dainuoja Aušra Liutkutė

Vasario ketvirtą Signatarų namų salėje vyko kone šeimyniškas vakaras - ji kartu su leidykla „Versus aureus“ rengė Vileišių kolegiją (pasirodo, yra tokia!) bei Pasvaliečių bendriją. Bet ir mes, keli priklydę Mažosios Lietuvos mylėtojai, nebuvome, taip sakant, „ne ten pataikę“ - pristatytas Vinco Vileišio veikalas **„Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje ligi Didžiojo karo istorijos ir statistikos šviesoje“**. Šia knyga, išleista 2008 metų pabaigoje, leidykla „Versus aureus“ pradėjo naują „Sugrižimų“ seriją. Prasminga, kad jos sutiktuvės vyko būtent Signatarų namuose - čia 1918-02-16 gimusioje Lietuvos nepriklausomybės deklaracijoje yra ir Jono Vileišio parašas! Tiesą sakant, išgirdus apie knygą, pirmiausiai sukirbėjo: kurio gi iš TŲ Vileišių ji parašyta? Pasirodo ir aš, ir galbūt daugelis dar ne visus Lietuvai nusipelnčius šios Pasvalio krašto giminės atstovus žinojome! Tad verta, paėmus naujai išleistą knygą į rankas, pradėti skaityti nuo „galo“ - ten, kur ant viršelio trumpai pristatytas autorius. Pacituosiu:

„VINCAS VILEIŠIS (1908-1942) atstovavo garsiosios Vileišių giminės trečiajai kartai. Jis buvo Petro Vileišio sūnaus Kazimiero ir jo žmonos Rozalijos Vadapalaitės sūnus. 1928 m. pradėjo studijas Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto filosofijos skyriuje. Kartu pradėjo dirbti valstybinėje tarnyboje. Per 10 metų buvo įvairiose pareigose Centrinio statistikos biuro tarnautoju. Ši tarnyba kiek pakoregavo jo studijas. 1929 m. perėjo į Teisių fakulteto ekonomikos skyrių, kur pasirinko statistikos specialybę. Jau studijų pradžioje išryškėjo jo polinkis į mokslinius tyrimus. Pirmuosius V. Vileišio straipsnius ekonomikos klausimais „Tautos ūkio“ žurnalas išspausdino 1930 metais.

Už knygą „Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje ligi Didžiojo karo istorijos ir statistikos šviesoje“ Vincas Vileišis 1936 m. vasario 16 d. Respublikos Prezidento

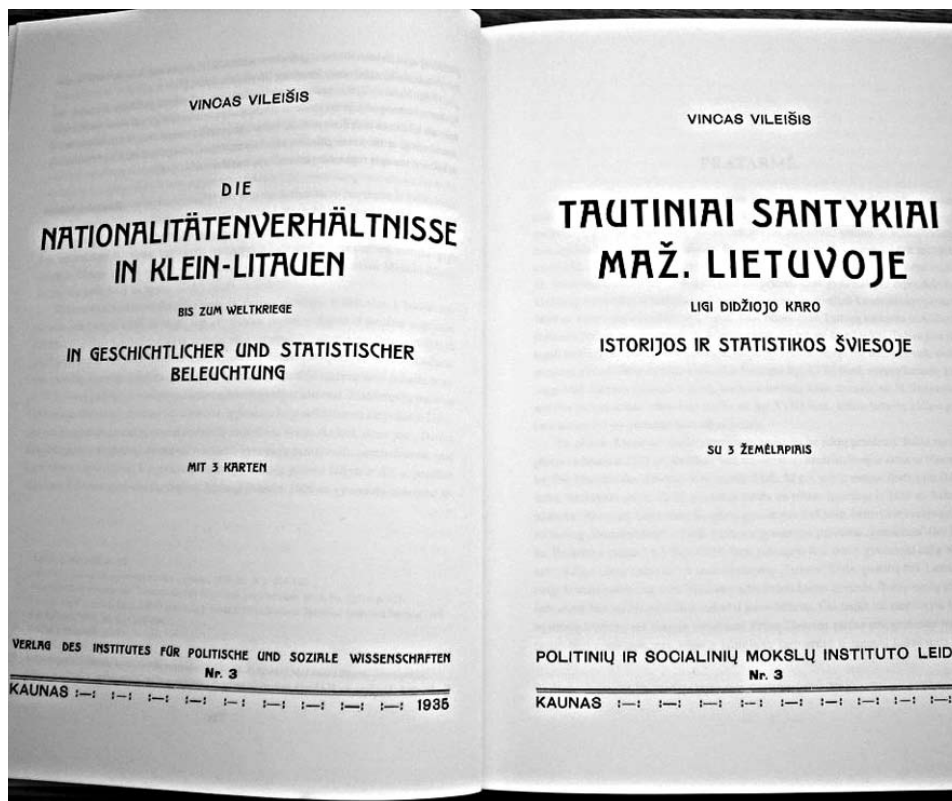
įsakui buvo apdovanotas Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino IV laipsnio ordinu.“

Taigi čia nubrėžta „skrydžio trajektorija“, sustojant iki tragiškos gyvenimo baigties, galinčios simbolizuoti visos Lietuvių tautos likimą istorinėse pervartose.

Bet grįžkim į jaukiai iškilmingą Signatarų namų salę.

Po muzikinės įžangos - dainavo Vydūno premijos laureatė Aušra Liutkutė, pianinu jai akomponavo Renata Milašiūtė - vakaro vedėjo misijos ėmėsi Vileišių kolegijos vadovas Mykolas Karčiauskas. Išreiškęs pagarbą visai Vileišių giminei bei čia dalyvaujantiems jos atstovams - Vinco Vileišio dukrai Donatai Bulotienei, Jono Vileišio vaikaičiams Tursoms, pasidžiaugęs galimybe būtent Vasario 16-os išvakarėse pristatyti šią knygą, jis pakvietė tarti žodį leidyklos „Versus aureus“ direktorių - beje, istoriką! - dr. Artūrą Mickevičių. Šis nedaugžodžiaudamas „permetė atsakomybę“ už Vinco Vileišio knygos išleidimą pačiam vakaro vedėjui. Tad M. Karčiauskui teko atskleisti savo nuotykius ieškant ir pačios knygos - ji rasta viename antikvariate, ir jos išleidimo rėmėjų - o finansinis, paprastai kebliausias leidybos klausimas išsisprendė netikėtai lengvai: pasiguodęs atsitiktinai sutiktai p. Vaivai Radikaitei, išgirdo iš jos pažadą, jog ir pati parems, ir kai kuriuos Seimo narius pakalbina; tad „Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje...“ išėjo daugiausiai privačių rėmėjų dėka (iš knygos priešlapio geradarių sužinome, tai: Julius Dautartas, Vaiva Radikaite, Sigitas Puidokas; dar parėmė ir UAB Energijos realizacijos centras).

Bet susirinkusieji, suprantama, ne finansinę reikalo pusę laikė svarbiausia. Dėmesingai buvo išklausytas Vileišių giminės biografas dr. Jonas Aničas, nuosekliai aptaręs knygos autoriaus gyvenimo kelią: gabus Pasvalio krašto kaimo vaikas, jau mokydamasis Linkuvos gimnazijoje užsidegė ir savišvietos, ir patriotinės saviugdės idealais (priklausė „Jaunajai Lietuvai“, 1927.04 dalyvavo I-oje moksleivių tautininkų konferencijoje Kaune); studijuodamas Kauno universitete, kartu kilo karjeros laiptais kaip Statistikos biuro tarnautojas, tad jo moksliniai interesai savaime aprėpė tris persipynusias šakas: ekonomiką-demografiją-statistiką; mokėdamas vokiečių kalbą, įdėmiai sekė tendencijas vokiečių istoriografijoje, ir, žinoma, negalėjo likti abejingas vokiečių mokslininkų (Gertrudos Mortensen, t. p. ir Jurgio Gerullio) intensyvioms pastangoms įrodyti lietuvius Mažosios Lietuvos teritorijoje buvus vėlyvais kolonistais; 1933 m. pradėjęs gilintis į Mažosios Lietuvos demografinius klausimus, 1934-aisiais turėjo galimybę šioms tyrimams atsidėti Berlyne, tad 1935-aisiais Politinių ir socialinių mokslų leidykla Kaune ir išleido jo gausiais statistiniais duomenimis paremtą studiją, skirtą tautinių santykių Mažojoje Lietuvoje problematikai; 1938-aisiais už šį veikalą, tapusį ir universiteto baigimo darbu, jam suteiktas „diplomuoto ekonomisto vardas“. Gal dabar ir skeptiškai žiūrėtume į 1938 m. V. Vileišio užimtą „aukšto pareigūno postą“ Visuomeninio darbo valdyboje, atlikusioje spaudos cenzūros ir panašias funkcijas; šiaip ar taip ši įstaiga jau 1939 m. likviduota. „Stalino saulei“ nušvitus ir Lietuvoje, Vincas

Knygos faksimilė

Vileišis su šeima - žmona Sofija, dukra Donata, sūnumi Kazimieru - kaip daugelis šalies inteligentų gyvuliniais vagonais išgabenti Sibiran; jau 1942-aisiais Vileišis sušaudytas; Vileišienė su vaikais 1947-aisiais pabėgo iš Altajaus krašto, grįžusi į Lietuvą, čia gyveno nelegaliai; tik 1988-aisiais dukrai Donatai pavyko oficialiai reabilituoti savo tėvą Vincą Vileišį...

Taigi, klausydami pasakojimo, galėjome pajusti pagarbą ne tik tragiškos

Tumeliu). Štai, aptariant 1932-08-11 Hagos Tribuno sprendimus, rašoma: „Šiuo atveju Direktorijos pirmininko O. Böttcherio atšaukimas ir Erdmono Simaičio direktorijos sudarymas pripažinti teisėtais...“ (vi-vii); taip - Erdmonas buvo vienas iš aktyviausių, žinomiausių Klaipėdos krašto veikėjų, bet tai - Simonaitis; Simaičio vardas - Eduardas.

O leidyklai, pradėjusiai tokią prasmingą „Sugrižimų“ seriją, manyčiau,

Kalba dr. Rimantas Miknys. Šalia - Mykolas Karčiauskas

baigties pasišventėliškam Vinco Vileišio gyvenimui, bet ir šios giminės atminimą kruopščiai įprasminančiam dr. Jonui Aničiui.

Po to kalbėjęs istorikas dr. Rimantas Miknys jau rėmėsi ne tiek savomis išvalgomis, kiek dviem autoritetais - Klaipėdos problemos aktualumą prieškarui vis kėlusiu Vytauto Didžiojo universiteto profesoriumi ir rektoriumi, konstitucinės teisės specialistu, atstovavusiu Lietuvai ir sėkmingai jos interesus apgynusiu 1932 m. Hagos Tribunole Mykolu Roemeriu bei savo kolege iš Klaipėdos - dr. Silva Pocyte, kuriai ši Vileišio knyga buvo svarbus šaltinis rašant mokslinį darbą (išėjusi ir knyga) „Mažlietuviai Vokietijos imperijoje 1871-1914“. Beje, žvilgterėję į perleistam Vileišio veikalui Miknio parašytą Įvadą, norėtume atkreipti autoriaus dėmesį, jog ten esama ne tik tos apmaudžios korektūros klaidos, dėl kurios jis apgailestavo (ministras pirmininkas Juozas Tūbelis virto Juozu

reiktų šiek tiek „demonstratyviau nusiplauti rankas“ dėl senųjų leidinių originaluose neišvengiamai esančių kalbos „nuodėmių“. Štai pats Vincas Vileišis knygos Pratarinėje pažymi: „Leisdamas šį savo darbą jaučiu nemažai stiliaus ir kalbos nelygumų“ (p. 5), - o po kone 75 metų tų nelygumų pajusime dar daugiau! Gal vertėjo priešlapyje ryškiai priminti: „1935-ųjų metų knygos perleidimas“ ar kokia kita formuluote nusimesti atsakomybę...

Na, bet vakaras, žinoma, vyko šventiškai pakiliai, ne priekabių ieškoti buvo susirinkus miela pasvaliečių bendrija ir šiaip priklydėliai. Dabar jau atidžiai skaitysim knygą, gilinsimės į solidžias statistines lenteles, studijuosim žemėlapius, o jų net trys pridėti - šalia vokiškų R. Boeckho bei M. Toeppeno, pateiktas ir paties autoriaus sudarytas žemėlapis „Gyventojų su gimtąja lietuvių kalba nuošimtis Mažosios Lietuvos valsčiuose (1905 m. gruodžio mėn. 1 d. gyventojų surašymo metu)“.

Iš evangelikų reformatų istorijos

Biržų krašto evangelikai reformatai 1918-1940 m.

Kornelijus ŠIŠLA, Vilnius*Tęsinys. Pradžia Nr. 2*

Ko viduje ugnis nepalietė, tai griuvo per 6 metus oro permainų, nuo lietaus ir sniego. Klebonija buvo sugriauta iki pamatų, varpininko trobesiai sunaikinti. Nemunėlio Radviliškio didelį akmeninį kapinių aptvarą vokiečių kareiviai išardė ir akmenis išvežiojo.

Karo pradžioje caro valdžios įsakymu iš Lietuvos turėjo būti išvežti visi variniai varpai šaudmenims gaminti. Bet Nemunėlio Radviliškio varpai liejybos išvengė. Juos Maskvoje su kitais Lietuvos varpais rado parapijietis kuratorius Adomas Žemaitis. Vėliau rusų valdžia varpus gražino, bet nuo vežimo didysis varpas buvo įskilęs. Ant šio didžiojo varpo, kiek pamena ilgametis šios parapijos klebonas, kunigas Stasys Neimanas, buvo užrašytas toks tekstas: „Šis varpas nulieta superintendente kun. Aleksandro Mačiulskio rūpesčiu“.

1920 m. Sinodas priėmė nutarimą atstatyti bažnyčią. Bažnyčios remonto darbai prasidėjo kun. Adomui Šernui atsiėmus į Nemunėlio Radviliškį iš Papilio. Tų pačių metų Sinodas, pripažindamas reikalingumą neatidėliotinai atstatyti Nemunėlio Radviliškio evangelikų reformatų bažnyčią, tuo darbu rūpintis įpareigojo kuratorių Povilą Jašinską. Sinodas paliko pačiai parapijai susitarti su P. Jašinsku dėl gyvenamojo buto ir algos. Sinodas ragino parapijiečius sudaryti bažnyčios atstatymo komitetą. Apskrities inžinierius Mickevičius nemokamai sutiko sudaryti reikiamus brėžinius bažnyčios stogo remontui. 1922 m. Povilas Jašinskas, Petras Šernas ir J. Dilys sudarė bažnyčios atstatymo komitetą, kuris

kreipėsi į Amerikos reformatus kviedamas prisidėti prie bažnyčios lėšomis. Kreipimesi prašoma atsiminti, kad už „kiekvieną dolerį galima nupirkti 100 plytų“. Atstatyta bažnyčia pašventinta 1924 m. vasarą. Pašventinimo aktą atliko superintendentas kun. Povilas Jakubėnas. Ilgiausiai Nepriklausomybės laikotarpiu šią parapiją administravo kunigas Stasys Neimanas. Jis čia dirbo iki pat sovietinės okupacijos. Vėliau emigravo į JAV.

Nepriklausomybės metais Nemunėlio Radviliškis buvo valsčiaus centru. Pirmuoju valsčiaus viršaičiu 1918 m. buvo išrinktas reformatas – mokytojas Andrius Kregždė iš Bobenų kaimo, o valsčiaus sekretore – Ona Puodžiūnaitė iš Legailių kaimo. Miestelis turėjo keturias gatves, kurios prasidėdavo turgaus aikštėje. Miestelyje 1923 metais stovėjo 126 namai. Tais metais jame gyveno 646 gyventojai, o 1931 metais jau 753, iš kurių 61 reformatas, 591 katalikas ir 101 žydas. Be dviejų mūrinių evangelikų reformatų ir katalikų bažnyčių, miestelyje buvo medinė sinagoga, valsčiaus, policijos, muitinės, pašto būstinės ir vaistinė. Parapijiečių skaičiumi Nemunėlio Radviliškio parapija buvo trečia Lietuvoje.

Nemunėlio Radviliškio evangelikų reformatų parapija sunkiausiai iš visų Biržų krašto evangelikų reformatų parapijų pasitiko Lietuvos Nepriklausomybę, nes I pasaulinis karas labiausiai nuniokojo būtent šią bendruomenę. Teko atstatyti visiškai sugriautą bažnyčios bokštą, suremontuoti bažnyčios vidų ir išorę (baigta 1924 m.), iš naujo pastatyti kleboniją (1929 m.). 1922 m. pažiūrėti Nemunėlio Radviliškio remontuojamos bažnyčios buvo atvykęs prof. dr. J. I. Good'as, Amerikos Suvienijimo viceprezidentas ir Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios Sinodo garbės kuratorius. Ilgiausiai parapijos klebonu dirbo kun. Stasys Neimanas. Čia veikė Lietuvos evangelikų moterų sąjunga ir evangelikų jaunimo draugijos „Radvila“ skyriai.

Salamiestis

Salamiesčio miestelis išikūręs dešiniajame Pyvesos (dešinysis Mūšos intakas, 95,4 km ilgio) krante, 10 km į pietryčius nuo Vabalninko. Istoriskai

Salamiestis yra žinomas nuo XVI a. pab. ir priklausė kunigaikščiams Radviloms. Jie miestelyje įkūrė reformatų maldos namus, kuriuos mini 1673 metų inventorių. Kunigą Radvilos išlaikydavo iš savo išdo. Pamaldos buvo laikomos lietuviškai. Yra išlikęs reformatų pamokslininko Andriaus Lisieckio skundas, kad jį sumušęs Kupiškio klebonas kun. S. Lipovskis. Sumuštas vėliau miręs. Tuo religiniai nesutarimai miestelyje nesibaigė: 1729-08-24 Palėvenės domininkonas Gruzdis sukurstęs žmones, kurie apiplėšė reformatų maldos namus su klebonija; pamokslininkas Čaprackis su žmona turėjo bėgti. Reformatai skundėsi net Prūsijos rezidentui Varšuvoje Hoffmanui. 1762 metais pamokslininkas Mykolas Jaugelis vėl buvo sumuštas katalikų. Nuo 1751 m. Salamiestyje ne visą laiką būdavo net ir vienas reformatų kunigas. Paskutiniu metu nuolatiniu kunigu yra buvęs Jonas Snarskis, į Salamiesčio parapiją paskirtas 1837 m. 1841 metų kovo mėn. jis buvo iškeltas į Biržus ir nuo to laiko Salamiesčio parapija savo kunigo neturėjo.

I pasaulinio karo metu, kai lietuviai dvasininkai buvo išblaškyti po tolimiausius Rusijos miestus, 1916 m. Salamiesčio parapiją kartu su Biržų, Papilio ir Nemunėlio Radviliškio parapijomis aptarnavo kun. Miulleris. Pastarasis buvo atvykęs iš Klaipėdos krašto, todėl prastai mokėjo lietuviškai. 1918 metais lapkričio mėnesį Vilniuje susirinkęs evangelikų reformatų Sinodas paskyrė Salamiesčio parapiją administruoti kun. Adomui Šernui. Pagal 1923 metų duomenis Salamiestyje buvo 19 sodybų ir 103 gyventojai. Per I pasaulinį karą nukentėjo Salamiesčio klebonija ir ūkio pastatai. Viskas virto pelenais, nors pati bažnytelė nebuvo paliesta.

Salamiesčio evangelikų reformatų bažnyčia yra medinė ir nedidelė, be varpo, bet su dideliu šventoriumi. Surinkimas nedidelis, į pamaldas susirenka vos 20-30 parapijiečių, kunigams iš Biržų ar iš Papilio kelis sykius į metus atvažiuojant. XVI, XVII ir XVIII amžiais tai buvo reformacijos tvirtovė, Radvilų kunigaikštijos iškyšulys. Saksų karaliavimo laikais, gana ankštame Salamiesčio plote kunkuliavo

tikybinė kova, buvo persekiojami reformatai ir kankinami kunigai. Ankstesniais laikais Salamiestyje gyvendavo net po kelis kunigus ir parapija buvusi plati, nusitęsusi beveik iki Svėdasų į pietus ir iki Svilių į šiaurę. Nepriklausomybės metais parapija žuvo katalikų bangose. Salamiestyje liko tik kelios evangelikų reformatų tikiškos šeimos: Lapienės, Gasparavičiai, Tamuliūnai, Aukštikalniai ir kt.

Klebonija ir ūkio pastatai, sudegę karo metu, Salamiestyje taip ir nebuvo atstatyti, nors Sinodas ne kartą į išlaidų samatą buvo įtraukęs šių pastatų atstatymui ar kito, Salamiestyje esančio namo pirkimui reikalingus pinigus, bet parapijiečiai jokios iniciatyvos neparodė. Nuvykęs į Salamiestį laikyti pamaldų, kunigas neturėdavo vietos kur apsistoti. 1932 m. Kolegija prašė Salamiesčio parapijiečių Petro Gasparavičiaus, Jurgio Bubalos, Jono Lapienės nupirkti namą, kuris tikėtų įrengti Salamiesčio klebonijai. Tačiau šis prašymas nebuvo teigiamas. Klebonija Salamiestyje nebuvo įrengta.

Kolegija 1930 m. nutarė į Salamiesčio evangelikų reformatų bažnyčią atgabenti sakyklą iš Deltuvos evangelikų reformatų bažnyčios. 1935 m. Salamiesčio evangelikų reformatų bažnyčiai buvo nupirktas fischerharmonija.

Salamiesčio parapijos pagyvėjimas prasidėjo nuo 1934 m. sausio 7 dienos, kai Lietuvos evangelikų jaunimo draugijos „Radvila“ centro valdybos rūpesčiu Jono Lapienės bute Salamiestyje įvyko steigiamasis „Radvilos“ draugijos Salamiesčio skyriaus susirinkimas.

1938 metais Salamiesčio parapijoje gyveno vos 57 evangelikų reformatų tikiškos žmonės. Pastovaus klebono parapija neturėjo, o vizituojantis kunigas per metus parapijoje lankydavosi 3-4 kartus laikyti pamaldų parapijiečiams.

Straipsnyje remtasi Biržų „Sėlos“ muziejuje saugoma evangelikų reformatų archyvine medžiaga - Sinodų kanonais, memorialais, posėdžių protokolais, vizitacijomis ir kitais dokumentais. Taip pat to meto evangelikų reformatų leidimais „Mūsų žodis“ ir „Sėjėjas“.

*Pabaiga*Iš Palangos miesto istorijos

Lemtingose knygose – lietuviškos Atlantidos pėdsakai

Viktorija VAŠKYTĖ, Palanga*Atkelta iš 1 p.*

Vienos svarbiausių Lietuvos valstybės švenčių išvakarėse, vasario 15-ąją, Palangos gintaro muziejus apsigaubė ypatingu spindesiu. Čia apdovanotas ir Palangos garbės piliečių paskelbtas menotyrininkas, nacionalinio Lietuvos dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys, 1963 m. grafų Tiškevičių Palangos rūmuose sukūręs ir per kelis dešimtmečius išpuoselėjęs vieną vertingiausių Lietuvoje – Palangos gintaro muziejų.

Jei ne šis veiklus žmogus, kurio aktyvumas, pasak kolegų, visų pirma aukojamas visuomenei, greičiausiai nebūtų kalbos ir apie dvi tūkst. pristatytas knygas, virtusias senosios Palangos kultūros veidrodžiais.

Rūmų istorija atsiveria ateičiai

Pirmosios iš dviejų senąją Palangos istoriją atskleidžiančių knygų – albumo

Fotografijos istorikė M. Matulytė, sudariusi leidinį „Senoji Palanga. Henriko Grinevičiaus fotografijų ir atvirukų kolekcija“, tikisi juo Palangą atskleisti ne kaip žvejų kaimelį, kurortą ar aristokratų poilsiavietę, bet kaip reiškini

„Grafų Tiškevičių Palangos rūmai. Architekto Franco Heinricho Schwechteno piešiniai ir brėžiniai“ atsiradimą nulėmė laimingai susiklosčiusios aplinkybės. Lemtingas R. Budrio susitikimas su Prūsijos valstybės kultūros paveldo slaptojo archyvo vadovais netikėtai atvėrė tai, kas buvo ilgai ieškota, bet nerasta nei tuometinės Rusijos imperijos, nei Tiškevičių achiyvuose. Būtent Prūsijos valstybės kultūros paveldo slaptajame archyve Berlyne buvo išsaugoti ir 2006 m. specialistų surasti garsaus vokiečių karališkojo architekto Franco Heinricho Schwechteno (1841–1924) kurti grafų Felikso ir Antaninos Tiškevičių Palangos rūmų projektai – 74 brėžiniai ir piešiniai, kurti trimis etapais. Pagal juos 1896–1897 m. Palangos kurorte ant Baltijos jūros kranto buvo pastatyta naujoji grafų rezidencija ir sukurtas parkas, kurį suprojektavo ir įrengė garsus prancūzų architektas Edouardas André (1840–1911).

Rastieji Palangos rūmų piešiniai ir

brėžiniai, papildyti fotografijos istorikės Margaritos Matulytės ir istoriko Sauliaus Striuogaičio parinktomis nuotraukomis, šiomet pirmą kartą atgulė į knygą.

- Mus labai suintrigavo žinia apie atrastus Palangos rūmų planus. Gauti juos, sužinoti, nuo ko viskas prasidėjo, buvo be galo svarbu, - sakė knygos sudarytojas R. Budrys. - Mums pasirodė, jog visa tai būtina publikuoti.

Tam tikrus taškus albume sudėliojo prieš daugelį metų įvykusio, primirštuose R. Budrio dienorašio puslapiuose išlikusio susitikimo akimirkos. Akimirkos, praleistos kalbant su vienu ilgus metus grafų rūmuose dirbusiu palangiškiu - p. Kravcovu. R. Budrio žodžiais, jau atsiradus rūmų planams ir palyginus juos su išsaugotomis pokalbių nuotrupomis, beliko tik stebėtis, kaip tiksliai šis žmogus prisiminė, kur koks paveikslas kabėjo, kur kieno kambariai buvo.

Nukelta į 6 p.

Krikščioniškos giesmės

Naujas Lietuvos evangelikų liuteronų giesmynas

Dr. Albertas JUŠKA, Klaipėda

Dr. Albertas Juška

Redakcinė komisija – kun. dr. D. Petkūnas (pirmininkas), kun. L. Fetingis, doc. dr. D. Kiseliūnaitė ir doc. B. Skirsgilas, parengusi naują giesmių rinkinį, pirmiausiai jį pristatė Vilniaus liuteronų bendruomenei. Iš jo giedota jau 2008 m. pradžioje. Išsamiau spaudinys aptartas mokslinėje religinėje konferencijoje Klaipėdoje 2008 kovo 3 d. Tuokart visi susirinkusieji išvydo poligrafiškai gražiai išleistą 580 giesmių su gaidomis Lietuvos liuteronų giesmyną. Jame dar pluoštas maldų, liturgijos dalykai, Mažasis katekizmas. Šis leidinys pratęsė dar 1566, 1570 m. išspausdinto pirmojo M. Mažvydo bei jo talkininkų sudaryto rinkinio „Giesmės krikščioniškos“ tradicijas (jis ir įvardytas panašiu pavadinimu – „Krikščioniškos giesmės“). Po to sekusiame ilgame, beveik penkių šimtmečių laikotarpyje parengti ir išspausdinti dar trys oficialūs mažlietuvių giesmynai: J. Bretkūno „Giesmės duchauniškos“ (išėjo 1589 m.), L. Zengštoko „Giesmės krikščioniškos ir duchauniškos“ (1602 m.) bei D. Kleino leidinys „Naujos giesmių knygos“ (1666 m.). Pastarasis rinkinys, vis kitų parengėjų pertvarkomas, beveik identišku pavadinimu leistas dar bent dešimtį kartų. Taigi dabar mūsų pristatomas spaudinys **„Krikščioniškos giesmės“** pratėsia oficialių liuteronų giesmynų seką. Tebus leista kelias mintis apie jį išsakyti.

Giesmyno sumanytojas – Plikų parapijos kun. Liudvikas Fetingis. Dar 1993 – 1994 m. jis savo lėšomis (!) išleido tris nedidelius giesmių rinkinėlius. Tuose įdėta po keliolika populiaresnių giesmių kartu su gaidomis. Naujovė? Ne visiškai, jeigu prisiminsime, kad jau 1547 išspausdintame lietuviškos knygos pirmagimyje – M. Mažvydo bei jo talkininkų parengtame leidinyje „Catechismusa prasty Szadei“ įdėtosios giesmės buvo išspausdintos kartu su gaidomis. Visais paskesniais metais kun. L. Fetingis nenuilsdamas propagavo idėją – parengti ir išleisti stambų, savo turiniu atitinkantį dabarties gyvenimo reikmes giesmyną. Jame dėti atrinktus vertingiausius tekstus, šalia jų, kaip ir kitose liuteronų išpažįstančiose šalyse, giesmių melodijas. Tokiu būdu būtų įtvirtinta minėta senųjų lietuviškų giesmynų tradicija. Siekiui realizuoti prirėikė 15 metų. Išspausdintas 2007 m. pabaigoje giesmynas, bendruomenių su-tiktas palankiai. Dabar iš jo jau giedama daugumoje parapijų. Kai kuriose abejojama. Apie tai irgi kalbėsime. Iš anksto norime pasakyti savo poziciją: naujo, pertvarkyto, dabartinę kalbą parašytų giesmių rinkinio Lietuvos liuteronų bažnyčiai jau senokai reikėjo. Dabar ji, prilygstanti geriausiems Vokietijos, Švedijos, Norvegijos, Danijos, Suomijos, JAV bei kitų liuteroniškųjų kraštų choralų rinkiniams, turime.

***„Krikščioniškos giesmės“ – naujos išvaizdos, pertvarkyto turinio giesmynas**

*Perverskime rinkinio puslapius, įvertinkime jo pavidalą, metmenis. Mūsų tėvai, seneliai, eidami į bažnyčią, nešėsi vadinamąsias „siaurikes“. „Siaurikės“

nebūtų vadintos „siaurikėmis“, jeigu jos nebūtų buvusios mažo pločio – tasai tesiekė 8 cm (ilgis 17 cm). Vyrų tokias galėdavo ganėtinais patogiai įsidėti į didesnę švarko kišenę, moterų – į prie sijonų prisiūtus, pagal savo skonį išgražintus delmonus. Tiesa, būta nukrypimų. 1854 ir 1862 išėjusiu F. Kuršaičio sudarytu „Giesmių bei maldų knygos karališkojo Prūsų vaisko“ knygelių pavidalas dar mažesnis, mat norėta, kad giesmynėlis tilptų į uniforminio „frenčiaus“ kišenaite, kurią dar būtų galima užsegti kareiviška sagute. Panašaus formato buvo ir giesmynėliai, skirti mokykloms. Pavadinti „64 giesmės šuilėms“ <...> jie publikuoti kelias dešimtis metų. Kai kuriuose jų, be giesmių tekstų, skaitmenine gamos laipsnių išraiška buvo duotos ir giesmių melodijos. Pastarąjį faktą minime dėl to, kad vienur kitur jau pasigirsta balsų, abejojančių, ar giesmynui reikalingos „tos pridėtosios“ gaidos. „Siaurikių“ nedrąsiai siekta atsakyti tarpukario metais, bet realiai kitokių metmenų giesmynai imti publikuoti tik po Antrojo pasaulinio karo. 1988, 1991, 1997 m. išspausdintosios „Giesmių ir maldų knygelės“ buvo platesnės, 11 cm (aukštis liko tas pats). Dabar mūsų aptariamas „Krikščioniškų giesmių“ spaudinys jau stamboka, 13 cm pločio, 18 aukščio knyga. Ji visiškai atitinka kitų liuteroniškų šalių giesmynų dydį, formą, bendrąją išvaizdą (pamatavau 1986 m. išleistą švedų analogą „Den svenska Psalm Boken“, – tasai 11,5 x 16,5 cm). Knygos formatas, žinoma, nėra pats svarbiausias dalykas, bet praktikai jis nemažareikšmis. Bent tol, kol giesmynus bendruomenės, nariai, eidami į maldos namus, atsineš su savimi. Atėity tikriausiai to nebeprireiks – atėjusieji juos, kaip jau dabar yra daugelyje šalių, tik pasiims bažnyčios prieškambarėje. Kitas svarbus reikalavimas – teksto žodžiai privalo būti išspausdinti pakankamai didelėmis raidėmis, o natos aiškiai matomais muzikiniais ženklais. Tad didesni puslapiai būtini, bet tokie, kad giedančiojo akys nesunkiai aprėptų teksto posmelius. Leidinys bus pvertinamas, jeigu giedojimo metu reiktų vis pervertinėti puslapius. Galime pasidžiaugti – naujojo giesmyno sudarytojai mums parengė patogų leidinį.

Liuteronų bažnyčia – giedanti bažnyčia. Ar toli pažengė naujasis leidinys maldų bei giesmių skaičiumi, aukštesne kokybe? Istorikams palikę pačius seniausius giesmynus, pasklaidykime mūsų namuose dar išlikusius, senesniems žmonėms tokius brangius XIX ir XX a. publikuotuosius. 1880 m. Karaliaučiuje išspausdintame ir F. Kelkio kiek paredaguotame giesmyne, įvardytame „Pagerintos giesmių knygos, kuriose brangiausios senos ir naujos giesmės surašytos Dievui ant garbės“ <...>, suskaičiavome 653 giesmes. Tokio pat pavadinimo leidinyje, išėjusiam 1912 m., jų – 677. Jau po Pirmojo pasaulinio karo, 1936 m., Klaipėdoje išėjusiame spaudinyje giesmių pateikta 696. Sovietų valdžia nepageidavo religinių leidinių. Tik 1956 m. ji leido išspausdinti 188 giesmių rinkinėlį pabrėžtinai kukliu „Giesmių ir maldų knygelės“ pavadinimu. Pakartotini tos „knygelės“ leidimai giesmių skaičiumi kiek turtėjo, tačiau ir paskutinė laida, parengta jau savarankiškos Lietuvos laikotarpiu, 1997 m., apsiribojo 376 giesmėmis. Mūsų aptariamame leidinyje „Krikščioniškos giesmės“ jų – 512. Tikrai daug, bet... tegu bus tiek. Didesnis giesmių skaičius leidžia kunigui pasirinkti labiausiai bendruomenei tinkamas. Vis tik teiravausi kelių vargoninkų, kelių dvasininkų, kiek

giesmių jų bendruomenėse pagiedama per vienerius kalendorinius metus. Atsakymas – gal apie porą šimtų. Kai kurios jų bažnyčioje skamba po kelis kartus, kitos po vieną. Giesmyno sudarytojai savo leidiniu stengėsi atspindėti lietuviškųjų giesmynų visumą, jų dvasią, turinį, pokyčius. Ar siekis realizuotas? Vienareikšmiai galime atsakyti: taip, realizuotas. Išleistos „Krikščioniškos giesmės“ yra apibendrinta lietuvininkų giesmynų chrestomatija. Toje didelis turtas – 450 metų mūsų bažnyčiose skambėjusios giesmės bei jų melodijos, pradedant keilomis seniausiomis prūsų gaidomis (jos nurodytos 138, 357, 358 numeriais), baigiant naujausiomis. Tokia seka pristatyti ir mūsų pirmųjų lietuviškų choralų tekstų kūrėjai: M. Mažvydas, S. Rapolionis, S. Dachas, D. Kleinas, M. Švoba, E. Dycelijus, J. Richovijus, taip pat vėlesnių kartų – XVIII–XIX a. autoriai (ar vertėjai): P. Ruigys, F. Kuršaitis, P. G. Milkus, J. Šeduikonis, A. F. Šimelpenigis, G. Ostermeyeris, K. Lovynas. Tai ištisa mūsų bažnyčios, mūsų tautinės kultūros istorija.

Dėl susiklosčiusių žinomų istorinių aplinkybių dauguma giesmių giedota vokiškėmis melodijomis. Vis tik tauta, taip mėgusi dainuoti, tenkintis svetimomis gaidomis nepanoro. Ieškota išeities ir ji rasta – giedoti imta savomis, neretai senųjų „svietiškų“ dainų melodijomis. Nereaguodami į vargonininkų, kunigų perspėjimus sekti vargonais grojama gaida, daugelį giesmių lietuvininkai vis tiek giedojo savaip. Kaip tokios praktikos iliustracija prisimintinas žmonių atminty išlikęs, ilgokai aptarinėtas toks konkretus atvejis. 1928 m. Dovilų parapiją vizitavo Klaipėdos krašto generalinis vyskupas F. Gregoras. Liuteronų papročiu ir jis prisėdęs greta kitų doviliškių, kartu su visais giedojo. Deja, niekaip nepritojo, nes tie giesmę traukė savaip. Čia jau vyskupo nervai neišlaikė: giesmę nutraukė, paprašė ją giedoti dar kartą, tik dabar teisingai. Deja, rezultatas menkas. Nieko nepadėjo ir vargoninko J. Purvino pastangos. Jeigu taip giedota bažnyčioje, tad ką kalbėti apie giesmes, skambėjusias namų pamaldose – surinkimuose. 1894 m. tokių sulietuvintų giesmių rinkinį, susidedantį iš 115 (kartu su variantais) choralų, išspausdino muzikas W. Wolfas. Dabartiniame leidinyje liaudies melodija giedotų ir dabar giedamų pateikta net 145. Tos sudaro ketvirtadalį (25 %) visų įdėtųjų. Malonu, kad kartu su seniau užfiksuotomis Tilžės, Ragainės, Lauksargių, Piktupėnų, Vilkyškių apylinkėse giesmyno sudarytojas L. Fetingis pateikė dar gausų pluoštą naujai užrašytųjų pagrindinėje Lietuvos dalyje – Žemaičių Naumiesčio, Tauragės, Jurbarko, Batakių, Sudargo parapijose (tiesa, dar anksčiau kai kurios jų užrašytos ir kitų asmenų). Visos jos vertos etnologų, muzikos teoretikų dėmesio, išsamaus tyrinėjimo.

Įdėtosios giesmių melodijos rinkinio sudarytojų atidžiai peržiūrėtos, parinktos tonacijos patogios, nėra sunkiai įveikiamų aukštų natų (tokių apstu, pvz., Vydūno parengtuose analogiškuose leidiniuose, skirtuose Giedotojų chorams). Aukščiausia nata „Krikščioniškose giesmėse“ – antrosios oktavos „re“, vienu kitu atveju dar aptiktume „mi bemol“. Nėra ir nepatogių žemesniųjų natų – žemiausia mažosios oktavos „la“. Tačiau ir ta pavartota vos vienintelį kartą (376-je giesmėje). Giedojimą lengvina profesionaliai pertvarkyti tekstai, juose beveik neliko būdingų seniesiems mūsų giesmynams žodžių trumpinimų: „sviets, gyvs, yr, n’išvengsi, n’tbos“. Tokius žodžius sunku skaityti, dar sunkiau giedoti. Vienu kitu atveju pateikti keli vienos

giesmės variantai. Už šį triušą padėkos žodžio nusipelno Klaipėdos universiteto Menų fakulteto muzikas doc. B. Skirsgilas, giesmyno sudarytojas L. Fetingis bei keli jų talkininkai.

Keli pastebėjimai, abejonės

*Tobulų leidinių nebūna. Ne visa atlikti pavyko ir šios giesmyno parengėjams. Imkime ir pasklaidykime giesmyną dar kartą, tik šiuokart klausydamiesi giesmių melodijų. Vienos iš jų nuo vaikystės pažįstamos, mie-los, kitos mažiau girdėtos, monotoniškos ar net nuobodokos. Yra ir tokių. Gal jų reikėjo atsisakyti? Girdžiu oponentų reakciją: svarbi ne tik giesmės gai-da, bet ir žodžiai. Taip, žodžiai svarbūs, bet ar jas, tas monotoniškąsias, neišraiškias, kas nors ir kada nors giedos? Gal be jų mažesnės apimties leidinys būtų dar solidesnis, puikesnis? Turėdamas galvoje individualų, subjektyvų muzikos suvokimą, neturiu ketinimų pirštu nurodyti: štai tos giesmės skambios, o anos – ne. Vieniems gražu viena, kitiems kita. Vis tik abejojančiųjų teismui siūlau jau pačioje giesmyno pradžioje susirasti giesmes, pažymėtas nr. 4, 11 (geriau II variantą), 14, 18, po to objektyvumo dėlei atsiversti dar kelias toliau esančias, pvz., 306, 321, 566. Po jų būtų pats laikas pasiklausyti (ar pasolfedžiuoti) 150, 455, 563 numeriais nurodytąsias. Jums spręsti, kurios grupės choralų gaida patraukli, kurių neskambi, sunkiai įsimenama.

Negalima apeiti dar ir kito giesmyno aspekto. Pasigendu mūsų dienų visuomenei, iš esmės pakitusiai, visai kitokią muziką mėgstančiai, tinkamų, melodingų giesmių. Tokių, kurių ir turinys kiek kitoks, ir giedamos jos kiek kitaip – greitesniu, įvairesniu ritmu, o paprasčiausiai sakant – „linksmau“ (gal nereikia bijoti šio žodžio). Esu dalyvavęs Norvegijos, Švedijos liuteronų, JAV katalikų bendruomenių pamaldose. Greta tradicinių pietistinio turinio choralų ten pagiedama ir tų, „kitokesnių“, naujoviškesnių. O kai tokias melodijas pagieda kokia nors jaunimo grupė, parapijiečiai dar ir paploja. Tačiau tai ten, kitose šalyse. Tiesą sakant, kai kurią slinkti naujesnių giesmių pusėn pastebime ir šiame giesmyne. Turiu galvoje pirmiausia kun. D. Petkūno paieškas kitų šalių – Suomijos, Anglijos, Vokietijos naujesniuose giesmynuose. Naujoviškesnės ir klaipėdiškių muziką A. Remesos, R. Šileikos, J. Domarko sukomponuotos giesmės (jas pavadinčiau drąsiais bandymais). Po kelis naujus giesmių tekstų vertimus pateikė D. Kiseliūnaitė, B. Skirsgilas, A. Žiurlytė. Ar tokių ieškojimų pakanka, vėlgi palieku spręsti straipsnio skaitytojams. Vienaip ar kitaip galvojančioms, bet kokių naujovių bijantiems tikslinga prisiminti didžiąją tiesą: Reformacija neturi pabaigos.

Maldynas, liturgija, katekizmo tekstai kun. dr. D. Petkūno peržiūrėti, teologiniu aspektu rūpestingai suderinti. Dar kiek tikslinta kalba, sintaksės dalykai, tačiau didesnių pakeitimų neįnešta. Tai suprantama, tekstai kanoniniai, ir ne redakcinės komisijos galiai kokių nors būdu juos keisti. Kasdieninei praktikai reikšminga įdėtoji pamaldų tvarka – liturgija. Jos žinojimas pamaldų dalyvių įgalina tikslingai dalyvauti pamaldose. Atrodo, kad šis tikslas sunkokai realizuojamas. Mačiau, kaip žmonės, pamaldų metu laikydami rankose giesmyną, nepatikliai varto liturgijos tekstą, ieškodami šiam momentui tinkamo puslapio. Surasti pastarąjį, deja, ne visiems pavyksta. Tada giesmynas užverčiamas, dedamas į šalį. Manyti, kad pamaldose dalyvaujan-tieji asmenys yra tiek negabūs, jog neįstengia patys susirasti tinkamo puslapio lyg būtų nekorektiška. Tikriausiai kuriuo ne kuriuo laipsniu kalti yra ir liturgijos tekstų parengėjai, jų ne visai apgalvota seka giesmyne išdėstė. Ilgiau norėtume sustoti prie giesmyno kalbos taisymsų. Sakykime tiesiai, mūsų senosios religinės literatūros kalbos grynumas buvo apgailėtinas. Ypač giesmių.

Lietuva mini tūkstantmetį

Atkelta iš 1 p.

eiti savo giminės šventojo pramintu keliu. Šv. Brunono atminimas buvo (o ir dabar yra) gerbiamas ir saugomas jo gimtojoje Kverfurto pilyje, kurioje esančią pilies bažnyčią fundavęs pats šventasis. Teigiama, kad Kverfurto pilis – didžiausia vidurio Vokietijoje.

Tik po 378 metų nuo Brunono žūties – 1387-aisiais – Lietuva priėmė misionieriaus nešimą tikėjimą. Čia prasideda krikščioniškos Lietuvos istorija, kuri sudaro didesniąją praėjusio tūkstantmečio dalį.

Tačiau prievartinio krikšto šalininkai nenurimo dar ketvirtą amžių, kol 1410 m. nebuvo sutriuškinti Žalgirio mūšyje Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių. Simboliška, kad iškart po Lietuvos tūkstantmečio minėsime 600 metų Žalgirio mūšio jubiliejų.

Tūkstantis Lietuvos istorijos metų – solidus amžius. Gaila ir keista, kad Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija nusprendė Lietuvos tūkstantmečio datos neminėti. Vietoj to numatytos tradicinės

iškilmės liepos 6-ąją, skirtos karaliaus Mindaugo karūnacijos metinėms.

Ką gi, nepaisant to, kad šie metai paskelbti Lietuvos vardo tūkstantmečio metais, pirmojo Lietuvos paminėjimo data, regis, liks be valstybės dėmesio. Ir ko gi dar buvo galima tikėtis iš direkcijos, kurios direktorius Gediminas Ilgūnas yra įsitikinęs, kad pirmasis Kvedlinburgo analų įrašas su pirmuoju Lietuvos paminėjimu 1955 m. „Lietuvos TSR istorijos šaltiniuose“ pirmą kartą paskelbė sovietinis istorikas Povilas Pakarklis („Savaitė su TV“, 2009 02 11) ir negi samprotuoja, kad pastarasis Kvedlinburgo analų rankraštį galėjo surasti po Antrojo pasaulinio karo Prūsijoje!

Tik, deja, tas rankraštis kažkur dingęs („Express-nedelia“, 2009 02 12). Turbūt būtų per didelę prabangą norėti, kad tokiai įstaigai vadovaujantis žmogus šiek tiek geriau orientuotųsi tūkstančio metų senumo istorijoje bei jos šaltiniuose ir neskelbtų tokių absurdiškų samprotavimų, kuriuos

ir pakomentuoti sunku – kaip tokių dalykų galima prisigalvoti?

Tikėkimės, kad bent vasario 16-osios niekas nesugalvos perkelti į patogesnę šventimui vasaros dieną. Šiuo atveju, regis, visiems dar suprantama, kad jeigu minima istorinė data, minėjimo renginiai turi vykti apie tą laiką, kai tas įvykis įvyko, o ne bet kada.

Baigiant reikia pažymėti, kad historiografijoje iki šiol konkuruoja dvi Brunono žūties (taigi ir pirmojo Lietuvos paminėjimo) datos. Nors tradiciškai žinomesnė ir Brunono gimtinėje švesta data buvo vasario 14-oji, mums svarbūs Kvedlinburgo analai, kuriuose randama seniausia užuomina apie Lietuvą, nurodo kovo 9-ąją.

Nėra visai aišku, kuri iš šių datų teisingesnė – dėl to pareikšta įvairių nuomonių, kurių dabar neaptarinėsiu. Bet galbūt istorijos šaltiniai, sukeldami čia šokią tokią painiavą, tiesiog suteikia mums antrą progą nepraleisti Lietuvos tūkstantmečio nepamirėto. Juk jį galime minėti abu kartus arba bet kurią iš šių dienų. Nepraleiskime šios progos.

Tomas BARANAUSKAS
Iliustracijos iš Alfredo Bumlauskio „Senosios Lietuvos istorija“, Vilnius, 2005 m.

Gniezno katedros durys. Apie 1170 – 1180 m.

Šv. Adalbertas atvyksta pas prūsus

Prūsai nužudo šv. Adalbertą

Šv. Adalbertas skelbia prūsams tikėjimo tiesas

Boleslovas narsusis išperka šv. Adalberto palaikus

Šv. Adalbertas prūsams aukoja mišias

Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės tęsia konkursą. Stanislovo Rapolionio premijai gauti.

Darbu, kuriuose atspindėtų Rytų Lietuvos švietimo, kultūros istorija, laukiame iki š. m. balandžio 10 d. adresu: T. Kosciuškos g. 30, LT-01100 Vilnius.

Konkurso nuostatai paskelbti tinklalapyje <http://www.tmid.lt/tautines-bendrijos-lietuvoje/rytu-lietuva/projektu-finansavimas/>.

Konkurso laimėtojai bus skelbiami ir apdovanojami š. m. gegužės mėn.

Smulkesnė informacija teikiama tel. 26 25 429 (Alfonsas Kairys), e. p. alfonsas.kairys@tmid.lt

Šios premijos, skirtos Rytų Lietuvos švietėjų kūrybinei minčiai skatinti, steigėjas yra Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie LRV. Premija įsteigta 2006 m. Pirmieji jos laureatai: Vytautas Dailidka iš Šalčininkų rajono Eišiškių už knygas „Tautinių tradicijų puoselėjimas“, „Paklydusio pavasario godos“, Algirdas Kavaliauskas iš Visagino už knygas „Visaginas“, „Jaunojo visaginiečio portretas“, „Jūsų laukia Visaginas“. 2008 metais premiją laimėjo Antanas Karmonas iš Ignalinos už knygą „Lietuvių genties didkelis“, Algimantas Masaitis iš Vilniaus rajono Marijampolio už knygą „Marijampolio vaikai“, Viktorija Lapėnienė iš Švenčionių rajono už knygas „Kryžių sėklė“, „Išgirsime amžių kuždesį“, „Reškutėnai“.

Laureatams įteikiama Stanislovo Rapolionio skulptūrėlė (autorius skulptorius Konstantinas Bogdanas), piniginė premija, apdovanojami diplomais.

Premijos įteikiamos, kaip paprastai, gegužės mėn. – Stanislovo Rapolionio mirties mėn., kadangi gimimo data nėra žinoma.

Lietuvių savanorių pergalės prieš bolševikus prie Jiezo 90-mečiui**„...Einam savųjų bakūžių nuo įžūlaus bolševizmo ginti“**

(Karin. St. Zaskevičius)

Juozas PUGAČIAUSKAS, Vilnius*Krašto apsaugos ministrė Rasa Juknevičienė dalyvavo Jiezo kautynių 90-mečio minėjimo renginiuose*

1918 metų vasario 16 dieną paskelbus Nepriklausomybę, jaunai Lietuvos valstybei tvarkytis, kurtis teko sudėtingomis sąlygomis. Iš rytų grasino Raudonoji armija, jau aiškėjo grobikiški Lenkijos kėsiai, karo žygin ruošėsi bermontininkai. Nors vokiečių kariuomenė pagal tarp-tautinius susitarimus turėjo ginti mūsų kraštą nuo bolševikų invazijos, geriausi jos daliniai traukėsi iš Lietuvos į Vakarus, o likę buvo nelabai patikimi, išvargę, dalis apimti revoliucinių nuotaikų. Agresoriams atremti kuo skubiau reikėjo sukurti savąsias ginkluotąsias pajėgas.

1918 metų lapkričio 23 dieną Vyriausybė paskelbė įsakymą dėl Lietuvos kariuomenės I-ojo pėstininkų pulko organizavimo. Taip prasidėjo mūsų kariuomenės kūrimas. 1918 metais gruodžio 27 dieną ministras pirmininkas M. Sleževičius ir krašto apsaugos ministras M. Velykis atsišaukė ir lietuvių tautą rašė: „... šiandieną Lietuvos likimas mūsų pačių rankose... Drąsiai, be baimės kaip mūsų tėvai ir sentėviai, užstokim priešui kelią, pakelkim žygį už mūsų Motiną Tėvynę, už Lietuvos Valstybę“. 1918 metais gruodžio 5 dieną karinės vadovybės įsakymu pradėtas steigti II pėstininkų pulkas. Jo vadu paskirtas iš Jiezo kilęs karininkas Vincas Grigaliūnas – Glovackis. Jis taip sveikino savo karius Naujųjų metų proga: „Jūs, karininkai ir savanoriai, stoję į tėvynės gynėjų eiles..., stoję su karštu noru iškrovoti jai nepriklausomybę, parodykite savo darbais, kad mums vien tik terūpi mūsų tėvynės laisvė. Dėkinga bus mums tėvynė ir dėkingi bus mūsų palikuonys, kaippo tikriems tėvynės mylėtojams, tėvynės gynėjams“. Tokios patriotinės kalbos smarkiai veikė savanorius, kėlė jų pasididžiavimą savo jauna valstybe. 1919 metų sausio 25 dieną įsteigta karo mokykla karininkams rengti. Buvo formuojami įvairių ginklų rūšių daliniai, skelbiama mobilizacija, steigiami savanorių telkimo punktai. Kariuomenė kūrėsi sudėtingomis sąlygomis: kraštas nuniokotas, trūko finansų, ginklų, šovinių, amunicijos. Kareiviai vilkėjo nuosavais drabužiais, prastai maitinosi. 1919 metų vasario pradžioje II pulke buvo 55 karininkai, 8 karo valdininkai, 1262 kareiviai, 420 šautuvų su 23700 šovinių, 116 arklių. Pulkas neturėjo nė vieno kulkosvaidžio.

Tačiau tinkamai apsiginkluoti, pasimokyti karybos meno nebuvo kada: laikinąją sostinę Kauną pasiekdavo nerimastingos žinios apie galimo priešo - Raudonosios armijos ruošiamą puolimą iš šiaurės ir pietų. Žinodama, jog iš pietų Kaunas nėra pakankamai apsaugotas, bolševikų karinė vadovybė nusprendė pulti būtent iš ten. Buvo tikimasi, jog parems vietiniai raudonieji partizanai, vyks gyventojų sukilimai, o vokiečiai bus neutralūs... Žygiui ruošėsi Pskovo divizijos VII šaulių pulkas. Šiam daliniui vadovavo rusas Lebedevas, jo padėjėjas baltgudis A. Ružancovas, komisaras lietuvis S. Mickevičius. Remiantis pulko „raudonojo kamandieriaus“ užrašais, spausdintais 1922 metų „Kario“ žurnalo aštuntajame numeryje, „bendras visoms dalims uždavinys buvo: paimti Kauną ir Alytų, išvystyti pulkus į brigadas ir nugalmi žygiuoti į Vokiečių sieną, kur mūsų laukė „sukilęs vokiečių proletariatas“... 7 šaulių pulkui – forsuoti Nemuną ties Prienais, paimti Mauručių ir Kazlų Rūdos stotis ir, paėmus geležinkelio liniją, apeiti Kauną iš užpakalio, nuo Panemunės ir Aleksoto pusės...“ Pulke buvo apie 900 karių ir 14 kulkosvaidžių. 1919 metų vasario 4 dieną jis išsiriavo prie buvusių Vilniaus apygardos teismo rūmų. Plaukėsi raudonos vėliavos, išrašytos įvairiais šūkais rusų ir lietuvių kalbomis, orkestras grojo internacionalą, o V. Mickevičius Kapsukas karštai sveikino, linkėjo mušti „buržujus“ ir vasario 15 dieną užimti Kauną. Išžygiavęs Lentvario kryptimi pulkas po 3 dienų pasiekė Stakliškes. Čia įsikūrė jo štabas. Vasario 9 dieną raudonarmiečiai, susišaudę su lietuvių husarų žvalgų daliniu, kuriam vadovavo karininkas Buterlevičius, užėmė Jiezną.

1919 metų vasario 6 dieną Krašto apsaugos ministerijos posėdyje buvo skubiai svarstoma, kaip sustabdyti ši bolševikų puolimą. Štabo viršininkas Pr. Liutukas įsakė sustiprinti laikinosios sostinės prieigas: saugoti Prienų tiltą, pastatyti ant kelių, vedančių į Kauną, ginkluotus užkardas. Jausdamas padėties svarbą, užkirsti kelią priešui pasisiūlė viceministras karininkas St. Zaskevičius. Jo žinion buvo pasiūsta karininko J. Butkaus vadovaujama 200 ginkluotų vyrų rinktinė: šimtas kareivių paimta iš I kuopos ir šimtas - iš antros. Pulko vadas V. Grigaliūnas – Glovackis teigė, jog „visi karininkai ir

kareiviai trokšta noru greito susirėmimo su didžiumiečiais (bolševikais), teigdami, nors ant šventės 16 vasario Tėvynei padaryt parodą vietose, katros esą rankose didžiumiečių“. Karininko J. Butkaus padėjėjai buvo karininkai Ciprisevičius, J. Cetuchinas, J. Gataveckas. J. Butkui susirgus šiltine, o Ciprisevičiui likus Prienuose vadovauti komendantūrai, rinktinės vadovavimą perėmė pats viceministras. Vėliau atsiminimuose St. Zaskevičius rašė: „...nuotaika buvo gera, nepaisant menko apsirėgimo, avalynės... Jautėm, kad einam savųjų bakūžių nuo įžūlaus bolševizmo ginti.“ Vasario 9 dieną rinktinė pasiekė Birštoną. Išjojęs žvalgybon husarų būrys susišaudė su priešu ir nustatė, jog jis susikoncentravęs Liciškėnų kaime, o atskiri daliniai veikia Jiezne, Stakliškėse, Butrimonyse. Išsiaiškinęs, jog jėgos nelygios, St. Zaskevičius pareikalavo iš Alytuje dislokuoto I pėstininkų pulko vado A. Juozapavičiaus atsiųsti pagalbon kuopą kareivių. Vykdydamas įsakymą pulko vadas į Prienus tuoj pat pasiuntė karininko A. Žemaičio vadovaujamą II kuopą, į kurią įėjo ir savanoriai iš Prienų, Jiezo apylinkių. Šis dalinys (2 karininkai, 101 kareivis, kiekvienas iš jų turėjo po 150 šovinių) tą pačią dieną išskubėjo pagalbon. 1932 „Kario“ žurnalo pirmame numeryje savanoris Juozas Liutkaitis rašė: „1918 metais gruodžio mėn., kada pradėjo organizuotis Lietuvos kariuomenė, mūs Prienų miestelio gydytojas Brundza Juozas ragino vyrus stoti savanoriais į Lietuvos kariuomenę. Per keletą dienų mūs miestely užsirašė 29 vyrai. Gruodžio mėn. 31 d. susirinkom visi į nurodytą vietą ir nuėjom bažnyčion. Kun. Valaitis atlaikė pamaldas ir pasakė atitinkamą pamokslą. Po pamaldų buvo iškilmingos išleistuvės - pietūs. Dalyvavo bažnytinis choras, gydytojas Brundza, mokytojas Bagdonas. Pasakė kalbas, po to susirinko daug žmonių ir su muzika mus išlydėjo toli už miesto. Vakare atvykom Alytun į I pėstininkų pulką. Tą pačią naktį iš Jiezo atvyko 18 vyrų... Neilgai mums teko mokytis, nes reikėjo sulaukyti bolševikų veržimasi. 1919 m. vasario 9 d. mūs kuopa gavo įsakymą ir išvykom per Balbieriškį į Prienus. Vasario 10 dieną atvykom į Prienus, ir pietus pavalgę išėjom Birštono link. Kadangi mūsų kuopoj buvo daug kareivių iš Prienų, tai toli lydėjo tėvai vaikus, broliai ir seserys savo brolius. Man tėvas kalbėjo, jei galiu, tai kad neičiau į mūšį, bet aš tėvui priminiau, kad bolševikai Jiezne, ryt gali būti jau ir Prienuose, todėl tokiaime laike negalima galvoti tik apie savo gyvybę, nes reik tėvynę vaduoti. Žinoma, tėvui buvo manęs gaila, nes turėjau tik 15 metų amžiaus, o dar be manęs 2 broliai buvo savanoriai. Tėvas mane palaimino ir nuo jo atsisitraukiau, palikdamas jį verkiantį....“

Tačiau karininkas St. Zaskevičius nusprendė nelaukti atvykstančios prašytos paramos (už tai vėliau gavo pylos iš pulko vado V. Grigaliūno – Glovackio bei krašto apsaugos ministro M. Velykio) ir atakuoti Jiezną turimomis pajėgomis. Operacija prasidėjo ankstyvą vasario 10-osios rytą. Sekionių kaime St. Zaskevičius rinktinę padalino į du būrius. Vienas, kuriam vadovavo buvęs leibgvardijos rusų Izmailovo pulko paporučikas J. Cetuchinas, turėjo apeiti Jiezną iš vakarų ir pulti iš sparno, antrasis (vadas St. Zaskevičius) – iš pietų, 30 raitelių būrys – iš rytų. Deja, J. Cetuchinas pasirodė esąs išdavikas. „Einant mūšin neturėjo jokio ginklo ir kada jam davė kareiviai granatą, tai jis

nepriėmė ir tik nusišypsojo... Pačiame mūšyje jis užgynė kareiviams šaudyti, nes pasiduodant nelaisvėn nešaudo, o kelia rankas aukštyn...“ (Iš karininko Raščio raporto po kautynių). Jame rašoma, jog vakare Cetuchiną matė „vaikstant po ranka su bolševikų vadu ir išvaizda labai linksma...“ Nesulaukdamas paramos, II būrys puolė vienas. Deja, besigynusi ir jau silpstanti IV bolševikų kuopa sulaukė pastiprinimo – iš Liciškėnų kaimo atskubėjo V ir VI kuopos. Jos atidengė smarkią kulkosvaidžių ugnį, kuri priverė lietuvių savanorius sustoti ir trauktis. Nuo aršių V kuopos matrosų durtuvų ir kardų žuvo Antanas Revinskas, Jonas Paulavičius, Alijošius Pumeris, Izidorius Eimutis, Antanas Deimantavičius, Feliksas Endziulaitis, Justinas Barščiauskas, Juozas Stankevičius, Motiejus Katilius, Pijus Liderskis, Kazys Lukšys, Mikas Blažys ir dar 6 nežinomi kariai. Mūšyje krito ir karininkas J. Gataveckas. 6 savanoriai buvo sužeisti, 33 pateko nelaisvėn, 14 dingo be žinios. „Belaisviai visi namiškiais rūbais apsitašė, ant kepurii geltoni lankai, ant rankovių trispalviai tautiniai trikampiai, aukštyn viršūne prisiūti. Visi gerai sudėti vyrai. Linksmi išrodo, parodymai jų vienodi: „nieko nežinau, aš eilinis kareivis“ ir t. t. Perbėgęs karininkas papasakojo apie kariuomenę Prienų ir Alytaus rajone, taip pat Kaune. Jis įtikino, kad nėra ko laukti vokiečių neutralumo, nes jie vis vien ji sulaužys“ (iš „raudonojo kamandieriaus“ užrašų). Belaisviai, sužeistieji ir suimtas Jiezo klebonas J. Galaunė (žinomo menotyrininko P. Galaunės brolis) buvo išsiųsti į Stakliškes. Sužeistuosius įniršę lietuviai raudonarmiečiai norėjo sušaudyti, o kleboną už agitacinį darbą prieš bolševikus – pakarti. Nuo tokių veiksmų juos šiaip taip sulaukė raudonųjų pulke tarnavęs karininkas St. Puzinas. (Vėliau jis pabėgo iš to dalinio, tarnavo Lietuvos kariuomenės II pėstininkų pulke I kuopos vadu, pasižymėjo kovose su bolševikais ir bermontininkais, buvo apdovanotas Vyčio kryžiumi).

Traukdamiesi po nenusisėkusio puolimo likę karininko St. Zaskevičiaus rinktinės vyrai ties Birštonu sutiko iš Alytaus siųstą kuopą. Pasitarę ir visi kartu atsitraukę į Prienus sulaukė dar daugiau pastiprinimo: karininko H. Goštauto vadovaujamo husarų eskadrono būrio ir vokiečių dalinio su pabūklų ir sunkiaisiais kulkosvaidžiais. Jungtinė vadovybė nusprendė pulti dar kartą vasario 13-osios rytą. Kad vokiečiai atskirtų savus nuo bolševikų, lietuviai specialiai pasiženklino baltais keturkampiais ant dešinės rankos aukščiau rankovės.

Kautynėms ruošėsi ir bolševikai. Jų pajėgas papildė VII šaulių pulko vado padėjėjo A. Ružancovo vadovaujama „Jiezo ypatingoji rinktinė“, kurią sudarė trys kuopos su 4 kulkosvaidžiais. Vienas kulkosvaidis buvo ikeltas į bažnyčios bokštą. IV ir VI kuopos išsidėstė pietvakariniame miestelio pakraštyje, V – šiauriniame, II - Liciškėnų kaime saugojo užnugarį, rezervinė I kuopa užėmė kapinių teritoriją. I bataliono vadas A. Jankauskas buvo paskirtas Jiezo komendantu. Jis uždraudė gyventojams važinėti vieniems pas kitus, būriuotis daugiau kaip po tris. Miestelyje nugriautas turgavietės viduryje stovėjęs Rusijos caro Aleksandro II paminklas. Vasario 11 dieną iškilmingai laidojo 2 raudonarmiečius.

Tęsinys kitame numeryje

Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčiai – 600 metų

KLEMENSAS MALIUKEVIČIUS –

Trakų dekanas, kunigas, kanauninkas ir visuomenininkas

Vytautas ČESNULIS, Vilnius

Danos Buinickaitės nuotr.

Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia iš paukščio skrydžio. 2005 m.

Tęsinys. Pradžia Nr. 21 2008

Šiaudais dengtas klounas atstatytas 1918 metais; tais pačiais metais pastatytas šiaudais dengtas naujas tvartas. Prie sodybos anksčiau buvo sodas su 40 vaismedžių, kurių dauguma nuo gaisrų ir sviedinių žuvo. 1933 m. gegužės mėnesį, Trakų bažnyčią perduodant naujam klebonui, sodas Bražuolėje pamažu buvo atkuriamas. Nedidelėje kūdroje prie sodybos užveista karpių (LVIA 694-5-4420).

K. Maliukevičiui kilo mintis dalį Bražuolės palivarko žemės sumainyti su valdžiai priklausiusios žemės sklypais Trakuose. Parapijos komiteto nariai 1925 m. lapkričio 6 d., išklausę klebono projektą sumainyti 12 ha žemės Bražuolėje su maždaug 7 ha Vienuolyno (Opactwo) sklypais Trakų miesto ribose, nutarė, kad tokie mainai bažnyčiai būtų naudingi. Dėl mainų Maliukevičius lapkričio 11 d. kreipėsi į vyskupiją. Klebonas savo rašte išdėstė, kad Bražuolėje yra 35 ha bažnyčiai priklausančios žemės, įskaitant pievas ir nenaudojamą žemę. Atstumas, 5 km nuo klebonijos, apsunkino ūkininkavimą toje žemėje ir mažino pajamas, o žemės nuoma ir atidavimas dirbti ją iš pusės be tiksliausios ūkinės kontrolės menkino jos produkcinę vertę. Trakų miesto ribose buvo du sklypai vienuolynui vadinamos žemės, 7,32 ha bendro ploto. Kadaise jie priklausė bernardinų vienuolynui, o nuo 1919 m. tą žemę iš valdžios nuomojo klebonas. Kelerių metų praktika parodė, jog iš tų 7,32 ha buvo daugiau naudos, negu iš bažnyčios beneficijos. Vyskupas sufraganas K. Michalkevičius sutiko suteikti klebonui visus įgaliojimus atlikti mainus ir savo ruožtu pažadėjo su prašymu kreiptis į Vyriausybės įgaliotinį (Delegat Rządu), kad šis sandomį paremtų (LVIA 694-5-4424).

Pasak Trakų valsčiaus 1926 m. gruodžio 3 d. pažymos, nuo neatmenamų laikų bažnyčia nuosavybės teisėmis prie Bražuolės kaimo turėjusi 33 dešimtinių žemės valdą, o Trakų mieste du nedidelius daržus. Tą valsčiaus pažymą klebonas K. Maliukevičius turėjo pateikti Vilniaus apygardos teismo Hipotekos skyriui: reikėjo sureguliuoti minėtų valdų hipoteką. Bažnyčios teisė į aukščiausiai minėtas valdas pakartota Trakų notaro Liudviko Novoselecko patvirtintame išrašė iš 1856 m. spalio 26 d. vyskupo vizitacijos akto ir kun. J. Karvovskio 1896 m. gruodžio 27 d. parengto inventoriaus. Anot jų, Trakų klebonijai priklausė Valstybės turtų rūmų įsaką vykdytojų – liustratoriaus T. Ritvinskio bei jo padėjėjų skirtos 33 dešimtinės žemės Bražuolėje ir du nedideli daržai Trakų mieste: vienas prie ligoninės, kitas „už Nesteravičių namų“ (LVIA 694-5-4421). Žemės Bražuolėje plotą vėliau perskaičiavus į hektarus, dokumentuose rašyta 35 ha.

Derybos su valdžios atstovais dėl žemės mainų tęsėsi kelerius metus. K. Maliukevičius 1928 m. gruodžio 20 d. paprašė kurijos, kad ši grąžintų jam 1925 12 01 kurijos potvarkio reikalavimu pateiktus žemės planus. Kurija 1929 01 15 sutiko planus laikinai paskolinti (apie jų paėmimą teko pasirašyti pakvitavimą). Planus grąžinti reikėjo ne vėliau kaip 1929 m. kovo 1 d. Tačiau jie Maliukevičiui dar buvo reikalingi, nes parengti naujus planus žemės

tvarkymo įstaiga galėjo tik po mainų. Apie tai Maliukevičius kurijai pranešė 1929 01 29 raštu, tačiau jo kurija negavo. Pakartotinas Maliukevičiaus raštas kurijoje užregistruotas 1929 05 24. Kadangi vyko Bražuolės palivarko parceliacija, klebonas paskolintus žemės planus kurijai galėjo grąžinti nebent 1929 m. pabaigoje. Parceliacijos rezultatus turėjo peržiūrėti Žemės reformų ministerija ir tik tada naujasis planas galėjo būti tvirtinamas. Kurija sutiko laukti iki 1929 m. galo (LVIA 694-5-4432). Žemių mainai tais metais įvyko.

Pasak K. Maliukevičiaus 1930 m. rugpjūčio 7 d. rašto vyskupijos kurijai, iš 1842 m. rusų valdžios iš Trakų bažnyčios atimtos ir stačiatikių cerkvei atiduotos žemės lenkų valdžia Trakų valsčiaus ribose susigrąžino apie 20 ha. Tai buvo du sklypai: vienuolynas (Opactwo) – 9 ha ir Bazilionys (Bazylianka) – 10 ha. Tačiau įsigaliojus Lenkijos konkordatui su Vatikanu, 7 ha vienuolyno 1929 metais išparceliuoti. Valdžios žinioje iki tol buvo visas Bazilionų sklypas (10 ha) ir 2 ha vienuolyno. Anot klebono, tuos sklypus, kurių atstumas nuo bažnyčios vos 1 km, reikėtų atgauti (LVIA 694-5-4437). Tiesa, kitur (pvz., LVIA 694-5-4430) rašoma, kad Bazilionų plotas buvo 11 ha.

Po 1930 metais K. Maliukevičiaus iniciatyva atlikto Trakų bažnyčiai priklausiusios žemės išmatavimo vaizdas toksai: sodyba Bražuolėje – 0,9124 ha, ariama žemė – 10,1800 ha, pievos – 11,5700 ha, vandenys – 0,1026 ha, keliai – 0,5750 ha arba iš viso 23,3400 ha. Už 12 ha žemės Bražuolėje mainais gautas Trakuose vienuolyno sklypas Nr. 1: ariama žemė – 4,6500 ha, pievos – 1,1330 ha, keliai – 0,2638 ha arba iš viso 6,0468 ha; ariamos žemės vienuolyno sklypas Nr. 2 – 0,6986 ha. Po mainų pagal inžinieriaus Kazimiero Blažejevičiaus 1930 m. balandžio 23 d. parengtą planą bažnyčia turėjo 30,0854 ha įvairios rūšies žemės (LVIA 694-5-4420).

1929 m. liepos 29 d. dekanas kurijai pranešė, kad Trakų dekanato rekolekcijos kunigams vyks Lentvaryje rugpjūčio 8-11 d. 4 val. po pietų. Tačiau rekolekcijos iš tikrųjų truko tris dienas – rugpjūčio 9-11 d.d. Rekolekcijose turėjęs dalyvauti vyskupijos atstovas neatvyko (LVIA 694-5-4434).

Klebonas K. Maliukevičius 1929 m. rugpjūčio 19 d. paprašė kurijos suteikti 10 dienų atostogų aplankyti Visuotinę Lenkijos parodą Poznanėje. Tos pačios dienos raštu kurijai prašymą patenkino. Rugpjūčio 22 d. Maliukevičius dar pranešė kurijai, kad nuo rugsėjo 1 d. iki 8 d. Trakuose vyks parapijos misijos. Kartu jis paprašė įregistruoti, jeigu to reikia, jau nuo seno parapijos teritorijoje veikiančią Blaivybės broliją. Kurijos kancleris S. Tracevskis rugpjūčio 29 d. atsakė, jog Blaivybės brolijos steigimui ir veiklai vyskupo leidimo nereikia (LVIA 694-5-4428).

Trakų parapijos bažnyčią 1930 m. balandžio 30 d. vizitavo arkivyskupas Romualdas Jalbžikovskis. Teiktas ir sutvirtinimo sakramentas. Lotyniškame blanke Visitatio pastoralis, užpildytame irgi lotynų kalba, be kita ko rašoma, kad bažnyčia 1409 m. statydinta Vytauto Didžiojo. Vizitacijos akte pažymėta, kad bažnyčios išorę reikėtų atnaujinti; vertėtų parengti parapijos bibliotekos knygų katalogą. Dvasinio atsinaujinimo pratybas – rekolekcijas – klebonas K. Maliukevičius paskutinį kartą atlikęs 1929 m. Lentvaryje (MAB 318-12028).

Mėnesio atostogų nuo lapkričio 20 d. iki gruodžio 20 d. sveikatai pataisyti K. Maliukevičius prašė vyskupo 1931 metais (lapkričio 18 d. prašymas).

Dekanato kunigų susirinkimai

Praktiškai kasmet, o kartais ir 2-3 kartus per metus ar dar dažniau vykdavo dekanato dvasininkų bendri susirinkimai, vadinti ir

konferencijomis ar suvažiavimais. Deja, ne apie visus tokius susirinkimus pavyko rasti informacijos, ne visuose protokoluose rašoma, kur toks susirinkimas įvykęs.

1918 m. birželio 13 d. Trakų dekanato kunigų susirinkimas vyko Kalviuose (dabar Kaišiadorių r.). Svarstyti 7 klausimai: Vilniaus vyskupijos likimas, bažnyčios turtas Lietuvoje, Lietuvos bažnyčios santykiai su Vatikanu, bažnyčios santykiai su valstybe, vienuolių klausimas, pamatinių politikos dėsnių nustatymas, būtinumas kunigams Lietuvoje organizuoti. (Plačiau apie šį susirinkimą žiūr. 2008m „Vorutos“ birželio 7 d. Nr. 11.)

Dekanato kunigai 1923 m. vasario 12 d. buvo susirinkę Senuosiuose Trakuose. Be dekanato dalyvavo Rūdiškių klebonas Antanas Gedgaudas, Paluknio – K. Packevičius, Senujų Trakų – L. Stefanovičius, Rykantų – Petras Blažejevičius, Lentvario – J. Cirankevičius. Pastarasis ir sekretoriavo. K. Maliukevičius trumpai paaiškino susirinkimo tikslą. P. Blažejevičius padarė pranešimą bažnyčios atsinaujinimo tema (Justitia et Jure de „Res-titutione“).

Po diskusijų svarstyti atlyginimo vikarams ir kunigų seminarijos rėmimo klausimai. Dėl vikarų sutarta: jiems priklauso pajamos už krikštą (užtat vikarai privalo tvarkyti gimimo metrikus ir jų nuorašus); pajamos iš užsakų santuokoms; 20% nuo egzekvijų; pagal vikaro susitarimą su klebonu – pusė įplaukų už jungtuves; vikarui tenka trečdalis kalėdos, jeigu jis kalėdoja kartu su klebonu. Be to, vikarui priklauso visiškai išlaikymas su aptarnavimu bei atlyginimas už vikarui privalomas laikyti mišias sekmadieniais ir per šventes.

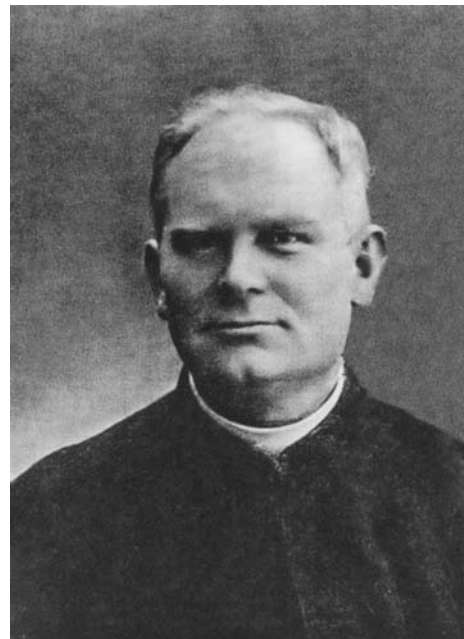
Dekanatą painformavo apie sunkią materialinę Vilniaus kunigų seminarijos padėtį.

Susirinkime taip pat kalbėta apie kovą su girtavimu. Pirmiausia – geras savas pavyzdys. Reikėtų rinkti blogus faktus ir pagarsinti juos iš sakyklų, tačiau neskelbiant pavardžių. Blaivybės brolijos nariai turėtų persekioti slaptą degtinės pardavinėjimą kaimuose, rengti pokalbius apie alkoholio žalą. Nutarta pagal galimybes per Didįjį pasninką (gavėnią) rengti parapijiečiams rekolekcijas (LVIA 694-5-4434).

Dekanato parapijų žemės

1925 metais dekanato kunigų susirinkimas įvyko spalio 16 d. Dalyvavo: K. Maliukevičius, L. Stefanovičius (Senieji Trakai), K. Packevičius (Paluknys), Valkininkų klebonas Jonas Karvelis (1927 m. kalintas Lukiškėse, paskui ištremtas į Neprikl. Lietuvą, tačiau 1928 m. kovo mėn. grįžęs į Vilniaus kraštą ir paskirtas dirbti į Lazūnus Baltarusijoje), Rykantų – Michailas Samusionekas, Marcinkonių klebonas ir Varėnos II administratorius Antanas Rūkas, Kabelių klebonas Pranas Čaglys, Lentvario – Henrikas Vojniušas (Vainius?). Nedalyvavo J. Staškevičius iš Rūdninkų, P. Radzinskis iš Ratnyčios ir Julijonas Jurkevičius iš Rūdiškių (Rūdninkų ir Rūdiškių klebonai atvyko posėdžiui pasibaigus).

Susirinkimas sušauktas dėl vyskupo sufragano 1925 m. spalio 6 d. rašto, kuriame nurodyta tiksliai nustatyti iš žemės gaunamas pajamas ir sudaryti dekanato kontrolės komisiją. Nutarta, kad IV-tai kategorijai priskirtina Trakų (35 ha), Senujų Trakų (35 ha), Rykantų (30 ha), Paluknio (3 ha), Rūdninkų (35 ha) ir Lentvario (15 ha) bažnyčių žemė. Valkininkų bažnyčios žemė (35 ha) priskirtina V-tai, o Marcinkonių (2 ha), Kabelių (10 ha), Rūdiškių (8 ha) ir Ratnyčios (30 ha) bažnyčių žemė – VII-tai kategorijai. Varėnos bažnyčia žemės neturėjo. Pajamos iš žemės per metus sudarė nuo 600 zlotų Sen. Trakuose ir Valkininkuose iki 25 zlotų Marcinkonyse (Trakuose – 550 zlotų). Apskritai daugiausia

Klemenso Maliukevičiaus nuotrauka iš užsienio paso, išduoto Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos 1920 m.

pajamų iš žemės, namų ir kt. dekanate turėjo Senujų Trakų parapija (1350 zlotų). Trakų vikaro metinės pajamos buvo 1200 zlotų, o metinės išlaidos bažnyčiai ir tarnams sudarė 4600 zlotų. Gardino apskrčiai priklausiusios Marcinkonių, Kabelių ir Ratnyčios parapijos greitai perėjo Gardino dekanato žinion.

Į dekanato kontrolės komisiją ex officio (pagal pareigas) įėjo K. Maliukevičius, o slapto balsavimu išrinkti L. Stefanovičius ir H. Vojniušas.

Praėjus šiek tiek daugiau kaip metams, 1927 m. sausio 13 d., Lentvaryje susirinkę dekanato kunigai vėl svarstė kurijos nurodymą dėl tikslaus pajamų iš žemės nustatymo ir klebonų pajamų iura stolae (kurijos 1927 01 05 aplinkraštis). Mat žinių apie pajamas reikavo Vilniaus-Trakų apskrities Finansų skyrius. Pažymėta, kad Trakų, Valkininkų ir Lentvario bažnyčių žemė atiduota dirbti iš pusės (Trakų – toli nuo bažnyčios). Palikta senoji dekanato kontrolės komisija.

Dekanato kunigai, susirinkę Rūdiškėse 1927 m. birželio 1 d., nutarė prašyti arkivyskupo Jalbžikovskio K. Maliukevičiui suteikti kanauninko titulą. Įteikti prašymą arkivyskupui patikėta Varėnos klebonui P. Sakalauskui ir Paluknio klebonui K. Packevičiui (LVIA 694-3-1103).

1927 m. rugpjūčio 11 d. kunigai vėl tarėsi Lentvaryje, čia pasibaigus jų rekolekcijoms. Dvasininkai pageidavo, kad dekanatas gautų 2 egzempliorius vyskupijos leidinio „Wiadomości Archidiecezjalne Wileńskie“ („Vilniaus arkivyskupijos žinios“). Aptarti katechizacijos parapijose reikalai. Rekolekcijos didesnėje parapijų dalyje jau buvo praėjusios. Dekanas priminė, kad paprastoms dienoms taipogi turi būti nustatyta tvirta mišių pradžios valanda. Kunigai paakinti visose parapijose plėsti Blaivybės brolijos veiklą.

Ketvirtą kartą 1927 metais dekanato kunigai lapkričio 23 d. susirinko Trakuose. Išklaustas dekanato pranešimas apie vyskupijos dekanų suvažiavimą pas arkivyskupą metropolitą Vilniuje lapkričio 3 d. Suvažiavime kalbėta apie dekanų pareigas, religijos dėstymą mokyklose, dvasininkų poziciją per rinkimus į Lenkijos Seimą ir Senatą. Numatyta Druskininkuose atidaryti kunigams sanatoriją. Kunigai įpareigoti rašyti savo bažnyčių istorijas, o vyskupija leis knygų seriją „Unitas“. Svarstytas kunigų emeritų kasos įsteigimo klausimas, vidaus misijų steigimas bei plėtimas ir kt. (LVIA 694-5-4434).

Tęsinys kitame numeryje

Lietuvos kariuomenės atkūrimo 90-mečiui

Lietuvos kariuomenės kūrėjas savanoris

Liudvikas Stanišauskas (1890-1920)

Gintaras LUČINSKAS, Alytus

Mano prosenelio Liudviko tėvai Ona Butėnaitė, Motiejaus (1850 07 27-1929 03 21) ir Simonas Stašauskas, Prano (~1860-1913 09 14) susituokė 1881 m. sausio 18 d. Alytaus apskr. Alovės parapijos bažnyčioje. Santuokos akte nurodyta, kad Simonas Stašauskas yra iš Geiščiūnų palivarko,

neturtingas, rodo faktas, jog po santuokos apsigyveno Butrimiškių kaime, kur žmona turėjo tik 1,5 dešimtinės žemės, be to buvo apie 10 metų už jį vyresnė. Galima manyti, kad S. Stašauskas, Prano, buvo atvykęs iš Užnemunės, juolab, kad Stašauskų pavardė dešinėje Nemu-

- ?). Kada ji ištekėjo ar mirė, duomenų nepavyko rasti.

Anelė Stašauskaitė (1887-1901 m. rugpjūčio 3 d.).

Marija Stašauskaitė (1894 m. spalio 2 d. - 1910 m. rugpjūčio 16 d.).

Iki 1913 m. pavardė visur buvo rašoma Stašauskai (net ir S. Stašausko, mirusio 1913 m. rugsėjo 14 d., mirimo akto įrašė nurodyta pavardė - Stašauskas, tačiau viename 1913 m. lapkričio 21 d. dokumente, susijusiame su žemės nuosavybe, pavardė nurodoma dviguba: Ona Stašauskienė-Stanišauskienė. O 1916 m. Liudviko santuokos liudijime ir visuose kituose vėlesniuose dokumentuose jau rašoma - Stanišauskas. Šiandien galima tik spėlioti, kokios buvo pavardės pakeitimo priežastys: rašiusių valdininkų

1-ojo pėstininkų pulko karių Alytuje pastatytas paminklas žuvusiam pulko vadui Antanui Juozapavičiui. Nuotrauka iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių

Nemunaičio parapijos. Jam 21-eri metai (taigi turėtų būti gimęs apie 1860 m.). Jo tėvai kilę iš valstiečių - Pranas Stašauskas ir Petronėlė Danevičiūtė. Geiščiūnų palivarkas (daugiau kaip 30 ha žemės) tuo metu priklausė Nemunaičio parapijos klebonui, ir ten Simonas Stašauskas galėjo tarnauti už berną, arba jo tėvai galėjo būti išsinuomavę dalį žemės iš klebono tame palivarge. Kad S. Stašauskas buvo

no pusėje užtinkama tik prie Trakų, o Užnemunėje - Seirijų ir Miroslovo valsčiuose, taigi visai netoli Nemunaičio ir Alovės parapijų.

Liudvikas Stašauskas gimė 1890 m. birželio 5 d. (sen. st. - aut. past.) Alytaus apskrityje, Alovės valsčiuje, Butrimiškių kaime, neturtingų ūkininkų šeimoje. Turėjo 3 seseris:

Ieva Stašauskaitė (1882 m. kovo 6 d.

Karininko Antano Juozapavičiaus mirtis. Drobė. Aliejus. Dailininkas Otto (Enno) Jeneris. 1927 m. Nuotrauka iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinių

1-ojo pėstininkų pulko kariai Alytuje, 1919 m.

1-ojo pėstininkų pulko kariai Alytuje, 1919 m.

aplaidumas, neatidumas, neišmanymas ar pan. Kaip žinoma, sąlygos tam buvo palankios: asmens ir kiti dokumentai tuo metu buvo rašomi ne lietuvių kalba dažniausiai lietuvių kalbos nemokančių ar mažai ją mokančių asmenų. Yra žinoma, kad dėl panašių priežasčių buvo iškreipta nemažai lietuvių pavardžių. Abu pavardės variantai - Stašauskas ir Stanišauskas - vertinant juos kalbiniu požiūriu yra tos pačios kilmės: jie kilę iš krikščioniško vardo Stanislovas.

Pagal žmonių pasakojimus, Liudvikas Stanišauskas buvo neraštingas, eidavo dirbti pas turtingesnius parapijos ūkininkus ir į Butrimiškių dvarą, nes tėvai turėjo tik 3 dešimtinės žemės ir gyveno neturtingai. Troba buvo dūminė, kartu su tvarteliu, kluonas nemažas, bet jo sienos - iš plonų rąstelių. Sulaukęs šaukiamojo amžiaus Liudvikas į carinę kariuomenę nepaimtas, nes po tėvo mirties buvo šeimos maitintojas: rūpinosi mama ir seserimi, o nepriklausomos Lietuvos laikais į kariuomenę išėjo savanoriu - matyt, tikėjosi gauti žemės.

1916 m. liepos 26 d. Liudvikas Stanišauskas susituokė su Ieva Sabaityte, Andriaus (1893 06 15-1974 04 24), kilusia iš Butrimonių valsčiaus, Pivašiūnų parapijos, Klydžionių kaimo.

Nukelta į 11 p.

Lietuvos kariuomenės atkūrimo 90-mečiui

Lietuvos kariuomenės kūrėjas savanoris Liudvikas Stanišauskas (1890-1920)

Gintaras LUČINSKAS, Alytus

1-ojo pėstininkų pulko savanoriai (dešinėje – Jurgis Liutkauskas), Alytus, 1919 m. Nuotraukos iš Sigito Dabulevičiaus šeimos albumo

1-ojo pėstininkų pulko savanoris Jonas Liutkauskas, Alytus, 1919 m.

Atkelta iš 10 p.

1918 m. spalio 25 d. jiems gimė sūnus Vincas Stanišauskas, o jo gimimo vieta taip pat nurodyta Klydžionių kaimas.

1918 m. vasario 16 d. atkūrus nepriklausomą Lietuvą, jaunai valstybei karo pavojus grėsė iš visų pusių, nes kaimyninės šalys - Sovietų Rusija, Vokietija, Lenkija - turėjo grobikiškų siekių. Reikėjo skubiai kurti kariuomenę. Gruodžio mėn. Sovietų Rusijos Raudonosios armijos karinės pajėgos ėmė artėti prie Lietuvos. Gruodžio 29 d. Lietuvos vyriausybė paskelbė atsisaukimą į tautą, kviečiantį Lietuvos piliečius stoti savanoriais į kariuomenę ir ginti Lietuvos laisvę:

„Vyr! Nekartą Lietuvos priešai norėjo uždėti ant mūsų amžiną nepakeliamą jungą, bet mūsų Tėvynė nenugalėta. Ji gyva.

Šiandien visi išvydome laisvės rytojų švintant: Lietuvos Nepriklausomybė neša visiems laisvę ir laimę; tad ginkime Nepriklausomą Lietuvos Valstybę! Vienybėje, kaip broliai, pasidavę kits kitam rankas, eikime drąsiai į kovą, visi, kaip vienas, stokim už tėvynę!

Lietuva pavojuje!

Vokiečių kariuomenei atsitraukiant, jau išbrovė Lietuvon svetimoji Rusijos kariuomenė. Ji eina, atimdama iš mūsų gyventojų duoną, gyvulius ir mantą. Jos palydovai - badas, gaisrų pašvaistės, kraujo ir ašarų upeliai.

Tat ginkim Lietuvą! Parodykime, jog esame verti amžiais kovotos laisvės; šiandien Lietuvos likimas mūsų pačių rankose.

Nelaukdami toliau nė valandos, kas myli Lietuvą, kas trokšta laisvės, kas pajėgia valdyti ginklą, stokime visi į Lietuvos Krašto Apsaugą. Būrių būriais eikime iš kaimų, viensėdžių, miestų ir miestelių, eikime iš visų Lietuvos kraštų laisvės ir Tėvynės ginti. Stokime drąsiai pirmi į kovą.

Drąsiai, be baimės, kaip mūsų tėvai

ir sentėviai, užstokim priešams kelią, pakelkim žygį už mūsų Motiną Tėvynę, už Lietuvos Valstybę!“

Buvo pažadėta, kad Lietuvos Vyriausybė duos kiekvienam savanoriui išlaikymą ir 100 markių algos mėnesiui. Be to, kiekvieno savanorio šeimynai, jų savanorių išlaikomai, mokės kas mėnesį po 50 markių.

1919 m. sausio 2 d. Lietuvos Vyriausybė iš Vilniaus persikėlė į Kauną. Kaunas tapo laikinąja Lietuvos sostine.

1918 m. gruodžio 18 d. iš Vilniaus į Alytų atsikėlė 1-asis pėstininkų pulkas. Pulku vadovavo karininkas Jonas Galvydis-Bykauskas. Jame buvo 25 karininkai, 3 karo valdininkai, 1 karo gydytojas ir 32 kareiviai. Alytuje pulkas užėmė medines kareivines dešiniajame Nemuno krante. Nuo gruodžio 21 d. pulko karininkai buvo siuntinėjami į Dainavos krašto parapijas, kad paragintų jaunimą stoti į Lietuvos krašto apsaugą. Pulkas pradėjo sparčiai augti, nes savanoriai į Alytų pradėjo eiti dideliais būriais: gruodžio 27 d. atvyko 51 savanoris, 28 d. - 29 savanoriai, 29 d. - 55 savanoriai, 30 d. - 50 savanorių, 31 d. - 73 savanoriai, 1919 m. sausio 1 d. - 46 savanoriai; ir toliau kasdien atvykdavo nemažomis grupelėmis. Į kariuomenę stojantieji savanoriai turėjo pasirašyti tokį pasižadėjimą: „Aš ..., čia pasirašęs ..., kilęs iš ... apskričio ... valsčiaus ... kaimo ..., gimęs ... mėnesio ... d. ... metų, kaipo pilnateisis Lietuvos pilietis, su žinia savo tėvų, niekieno neverčiamas, stoju į Krašto Apsaugos „...“ pulką ir pasižadu nesigailėdamas savo sveikatos nė gyvasties ginti nepriklausomą Lietuvos valstybę. Pasižadu šventai pildyti visas piliečio kareivio priedermes, dedamas ant manęs, laikinųjų valstybės įsakymų, ginant per šiuos pasižadėtus metus laisvę ir Tėvynę“.

1918 m. gruodžio 31 d. krn. J. Galvydis-Bykauskas buvo paskirtas Karo mokyklos viršininku ir išvykęs į Kauną. Jį pakeitė krn. Kazimieras Ladyga, o nuo 1919 m.

vasario 4 d. pulkui vadovavo krn. Antanas Juozapavičius, iki tol buvęs pulko vado padėjėjas.

Liudvikas Stanišauskas 1919 m. sausio 6 d. Alytuje savanoriu įstojo į 1-ąjį pėstininkų pulką ir buvo paskirtas į 5-ąją kuopą. Tą dieną dar 13 dzūkų vyrų pasiryžo ginti Tėvynę ir tapo savanoriais. Savanoriai buvo skubiai mokomi karinių dalykų. Trūko aprangos ir maisto, ginklai buvo rusiški, 1891 metų sistemos šautuvai, be durtuvų, kuriems trūko šovinių. Dauguma kareivių dėvėjo ne batus, o klumpes ir nagines. Tik vasario mėn. pradžioje buvo gauta kareiviškų batų, o vietos kepurininkas pasiūvė kariams apie 800 kepurų su geltonais lankeliais. Savanoriai nešiojo ant kairės rankovės virš alkūnės tautiškų spalvų trikampius.

Alytuje buvo ir vokiečių igula: 169 apsaugos brigados 14-asis savanorių pėstininkų batalionas, husarų eskadronas ir artilerijos brigada - 4 baterijos, po 4 pabūklus kiekvienoje. Vokiečių kareiviai buvo užėmę kareivines kairiajame Nemuno krante. Abi jų dalys buvo mažos ir nedrausmingos. Santykiai tarp lietuvių ir vokiečių buvo įtempti, nes vokiečių kareiviai savivaliavo, plėšikavo ir skriaudė gyventojus.

Vasario pradžioje 1-ajame pėstininkų pulke jau buvo apie 600 savanorių. I batalione buvo 1-oji ir 2-oji kuopos bei kulkosvaidžių kuopa. Batalionui vadovavo krn. Ignas Musteikis. Kulkosvaidžių kuopa turėjo du sunkiuosius kulkosvaidžius. II batalione buvo 5-oji, 6-oji ir 7-oji kuopos. Kulkosvaidžių neturėjo. Batalionui vadovavo krn. Pranas Tamašauskas; 5-osios kuopos vadas - krn. Vladas Skorupskis. 1-oji, 2-oji, 5-oji, ir 6-oji kuopos buvo maždaug vienodo pajėgumo - apie 80-90 kareivių kiekvienoje. 7-oji kuopa buvo dar tik steigama, teturėjo apie 30 neapmokytų ir neginkluotų savanorių. Dar buvo apie 30 savanorių mokomoji kuopa, ryšių būrys ir ūkio kuopa. Pulko dešiniajame sparne sargybą ėjo vokiečių kareiviai.

Krn. Petro Genio vadovaujama 1-oji kuopa saugojo barą Švobiškės-Domantony-Venciūnai. Krn. Antano Žemaičio vadovaujama 2-ajai kuopai vasario 9 d. išėjus į Prienų-Jiezno barą, pulke beliko tinkamos kautynėms tik 1-oji, 5-oji ir 6-oji kuopos.

Vasario pradžioje su vokiečių igulos vadovybe buvo sutarta bendromis jėgomis saugoti Alytų nuo galimo Rusijos kariuomenės puolimo, tačiau santykiai su vokiečiais buvo nedraugiški, kartais grėsdavo net ginkluotais susirėmimais. 1-asis pulkas turėjo saugoti ir ginti barą į šiaurę nuo geležinkelio linijos Alytus-Varėna, o vokiečiai - į pietus nuo tos geležinkelio linijos. 1-ojo pulko sargybos stovėjo ruože: Švobiškės-Domantony-Venciūnai-Ulyškiai; visos buvo nukreiptos į rytus. Kiti sargybos būriai Padvariškėse ir Norgeliškėse buvo nukreipti į šiaurės rytus. Vokiečių užtvaros buvo Poteronyse, Alovėje, Butrimiškėse ir toliau į pietus. Taip pat vokiečiai turėjo saugoti geležinkelio ir Kaniūkų tiltus per Nemuną. Alytaus vokiečių karių igula saugojo ir Merkinės-Perlojos kryptį (žr. schemą Nr. 1).

Vasario pradžioje buvo gauta žinių apie Raudonosios armijos (RA) pajėgas, kad Alytaus kryptimi žygiuojanti 700 kareivių vora, turinti 15 kulkosvaidžių ir 4 lengvas patrankas. Raudonarmiečių žygio tikslas buvo pulti Alytų, nes jie tikėjo, kad jiems padėsia vokiečių spartakininkų (spartakininkais Lietuvoje buvo vadinami vokiečių kariai, pasinešę į komunizmą, bolševikų simpatikai - aut. past.) sukilimai Alytuje ir Kaune. Be to, jie buvo numatę panaudoti Suvalkijos mažžemius valstiečius ir darbininkus ir sukelti neramumus užnugaryje. Vasario 10 d. Alytuje vyko 1-ojo pulko vadovybės ir vokiečių brigados štabo pasitarimas dėl bendrų veiksmų prieš išbrovėlius priešus. Pasitarimas vyko nesklandžiai. Iškilus bendros vadovybės klausimui, pasitarimas buvo atidėtas, vėliau jis visai neįvyko. Lietuviai ir vokiečiai nepasitikėjo vieni kitais. 1-asis pulkas ruošėsi miestą ginti savo jėgomis. Sprendžiant gynybos klausimą, daug rūpesčių kėlė ir šaudmenų trūkumas. Pulkas turėjo rusiškus šautuvus, bet labai mažai rusiškų šovinių. Vokiškų šovinių turėjo daugiau, bet neturėjo vokiškų šautuvų. Atgabenti šautuvų iš Kauno buvo pasiūstas krn. Pranas Gladutis. II bataliono apginklavimas ir kitų perginklavimas turėjo vykti vasario 12 d. Gynimosi planas buvo paremtas tuo, kad ligi vasario 13 d. suskubs kuopų kareivius apginkluoti ir vasario 13 d. jie galės išsidėstyti bare. Pirmasis krn. A. Juozapavičiaus sprendimas buvo toks: „12 vasario 1919 m. Alytus. 2 bataliono vadui. Paliepimas. Rytoj vasario 13 d. 8 val. ryto 5 kuopa turi išeiti užėmimui fronto nuo kaimo Takniškiai ligi kaimo Vaidaugai; šie kaimai į šiaurės rytų pusę nuo Alytaus. 5 kuopa turi būti 10 val. kaime Vaidaugai; 10 val. ryto kaime Vaidaugai būsiu ir aš ir smulkiau nurodysiu, kaip užimti frontą. Vienas būrys 6 kuopos 10 val. turi užimti kaimą Ulyškiai, kuris yra į rytus nuo Alytaus; šiam būriui į kaimą Vaidaugai eiti nereik. 5 ir 6 kuopų vadams iš ryto 6 val. išsiųsti nuo būrio po 4 butininkus. 5 kuopa išsiunčia butininkus į kaimą Medukštą, Vaidaugai ir Takniškiai, 6 kuopos būrys išsiunčia butininkus į kaimą Ulyškiai. Būrys 6 kuopos turi laikyti ryšį su vokiečiais, stovinčiais kaime Poterony. E. 1 pėst. pulko vado pareigas karininkas A. Juozapavičius“. Šio sprendimo esmė buvo tokia: sustiprinti 5-ąją ir 6-ąją kuopomis saugomą liniją ir gintis, paliekant rezerve 7-ąją kuopą ir mokomąją komandą. Tačiau šio plano vykdyti neteko. Buvo atsisakyta ir numatyto gynimosi plano. Šautuvus pulkas gavo vasario 12 d. labai vėlai, apie 20 val. Tuo laiku, apie 20 val., raudonarmiečiai ir pradėjo pulti lietuvių ir vokiečių sargybinius.

Tęsinys kitame numeryje

Socialinė komunikacija**Kokiam tikslui E. V. Franklis iškelia savo „gyvenimo prasmę“?**

Mūsų laiku be prasmės, be tikslų gyvena daugybė žmonių, tarp jų – nemažas skaičius jaunimo. Mes pastoviai girdime apie socialines problemas, susijusias su girtuokliavimu, narkomanija, savižudybe, bet stengiamės su šitomis piktybėmis kovoti. Kovoja ir specialiosios medicininės organizacijos, ir psichologai, psichoterapeutai, ir socialiniai pedagogai. Mes žinom (gal ir ne visi), kad žmonės, kurie turi polinkį girtuokliauti ir narkomanijai, kurie mėgina baigti gyvenimą savižudybe – tai žmonės, nepatenkinti savo gyvenimu, bėgantys nuo realybės, kurioje neturi nei interesų, nei prasmės, nei tikslų. Ši socialinė problema pasireiškia ir mokyklose: mokiniai nelanko pamokų arba be baimės ateina į mokyklą apsaivę nuo narkotikų ar alkoholio. Be baimės iš dalies todėl, kad jie jau neturi ko prarasti šiame pasaulyje, nemato, dėl ko vertėtų bijoti būti nubaustam. Tokiais atvejais mus visada jaudina tik vienas klausimas – ką daryti?

Susimąstome apie gyvenimo prasmę, poreikius, bet niekas nepagalvojame apie tai, ar visuose gyvenimo įvykiuose nuovoka turės galią: padės būti laimingam turte ir varge, džiaugsme ir nelaimėje, duos pastovią galimybę išlikti žmogumi... Įdomu, kad žmogus su baime dažniausiai vengia tokių apmąstymų, galvodamas, kad trage-

dija, beviltiška situacija jo nepalies. Bet kas atsitinka su žmogumi, kai tragedija pasiveja, ateina ir į jo gyvenimą? Žmogus žiūri ir vis kartoja, kad taip negali būti, kad tai neįmanoma; jo gyvenimo prasmė pradeda nykti, jaučiasi pažemintas, nusivylęs, pasiduoda aplinkybėms ir „pavirsta gyvuliu“. Dauguma negali suvokti tikros gyvenimo prasmės arba nenori suvokti todėl, kad tai netenkina jų, neatitinka pageidaujamų tikslų. Žmogus nenori prisiderinti prie gyvenimo tarsi siekdamas, jog gyvenimas prisiderintų prie jo – taip pats save apgaudinėja, atima galimybę pažinti, kam gyvena. Galbūt už šito „kam“ slypi „dėl ko“?

Egzistuoja bendražmogiška metafizinė, aukščiausia prasmė, kuri yra ne mūsų žmonijos sąvokų produktas, kuri priklauso pati nuo savęs, kuri yra absoliuti ir amžina. Jeigu žmogus pajėgia išsąmoninti ją, tai gyvena su šia prasme iki pat savo mirties, niekas neišveikia tokio žmogaus, nepalaužia jo valingumo.

Viktoro Emanuelio Franklio – išmaus austrų psichiatro ir psichoterapeuto, pagrindinės logoterapijos teorijos ir praktikos įkūrėjo – knygoje „Žmogus ieško prasmės“ kalbama apie gyvenimo prasmę, jos ieškojimą, atradimą. Knyga susideda iš dviejų dalių: „Vis vien sakyti gyvenimui TAIP“, Logoterapijos santrauka“.

Mes visi, nors puse ausies, girdėjom apie geto Antrojo pasaulinio karo laikus, apie nepaaiškinamai žiaurų gyvenimą tarp jo sienų, apie selekciją ir dujų kameras. Pirmoje dalyje autorius, kaip koncentracijos stovyklos kankintojas, dalijasi savo patirtimi, aptardamas išgyvenimus, į kuriuos skaitytojas turi pažvelgti išgyvenančio žmogaus akimis. Stovyklos buvo skirtos vien tik naikinti, ir Franklis pabandė perduoti skaitytojams, kaip kalinio sieloje atsispindėjo koncentracijos stovyklos kasdienybė; kalinio psichinių reakcijų raidą autorius suskaldė į tris fazes: atvykimo į stovyklą, gyvenimo joje, paleidus ar išvadavus kalinį. Knygoje papasakota apie didžiulius kankinius, siekiant ne skaitytojo gailesčio, o jėgos parodymo, kuri padėdavo išgyventi ir likti žmogumi pragariškoms koncentracijos sąlygomis. Ta jėga – tai tikslas, bet ne tas, kuris sulipdo iš mūsų sibiritus, ne ta varomoji jėga, kurią Franklis pavadino malonumo siekimu, o tikslas tas, kuris tramdo norą nusižudyti iš beviltiškumo ir pažeminimo, kuris neduoda pasiduoti apatijai, atimančiai iš žmogaus jautrumą, po ko žmogus pavirsta zombiu; kuris saugo nuo psichinės „regresijos“ (grįžimo į primityvesnę psichinio gyvenimo formą), padeda išsaugoti sentimentalumą – apskritai prasmę, kuri išsaugo dvasinę

žmogaus būtį nuo pažeidimo, su kuria, savo ruožtu, lengviau išgyventi siaubingus likimo smūgius, būtent: pasiduoti meditacijai, susimąstyti, „bėgti nuo savo dabartinės egzistencijos nykumo, jos dvasinio skurdo ir tuštumos praeitin“.

Kas, pasak V. E. Franklio, yra „gyvenimo prasmė“? Atsakymas išvis nesudėtingas. Gyvenimo prasmė – likti žmogumi ir siekti žmoniškosios didybės. Norint likti žmogumi, reikia visiškai suprasti, „jog svarbu ne tai, ko mes dar laukiame iš gyvenimo; daug svarbiau yra tai, ko gyvenimas laukia iš mūsų... Gyventi – vadinasi, imtis atsakomybės, teisingai atsakant į gyvenimo klausimus, vykdamas jo keliamas užduotis, atliekant tai, ko iš mūsų ši valanda reikalauja.“ Turėdamas „gyvenimo prasmę“ viduje, žmogus dvasiškai gali išvengti tikrovės poveikio, regėti prasmę visuose žmogaus ir tikrovės susidūrimuose, netgi neišvengiamose kančiose; žmogus turi bijoti „vieno dalyko – nebūti vertas savo kančios“. Su tokiu požiūriu į gyvenimą bet kokia tragedija tik padeda pasiekti žmogiškąją didybę, o ne nusileisti iki primitiviojo individo pakopos.

Dabar kyla klausimas: kokiam tikslui E. V. Franklis iškelia savo „gyvenimo prasmę“? Kam ši knyga mums, gyvenantiems ne karo metu ir ne koncentracijos stovykloje? O ji vertinga, kadangi gyvenimas kiekvienam yra pilnas rūpesčių, problemų, gyvenimas – tai pastovi kova tarp žmogaus ir tikrovės ir dauguma iš mūsų neišveria prieš – tikrovės spaudimo, palūžta, prislėgtas pradeda ieškoti pagalbos ir prieglobsčio. Geriausias vaistas – tai psichoterapija arba logoterapija, kurią Franklis aprašo antroje savo knygos dalyje „Logoterapijos santrauka“.

Logoterapija (gr. logos – prasmė) skiriama žmonėms egzistencinės frustracijos laikotarpiu (žmogaus gyvenimo prasmės žlugimas). Ji sutelkia dėmesį į prasmę, kurią pacientui reikės atrasti ateityje, padeda pacientui suvokti gyvenimo prasmę, suteikia galimybę padidinti sugebėjimą įveikti savo neurozę (agresiją, depresiją, žalingus įpročius). Prasmė – tai svarbiausia žmogaus varomoji jėga. „Logoterapija laiko žmogų būtybę, kurios pagrindinis rūpestis – siekti prasmės, o ne tenkinti savo instinktus bei potraukius arba sutaisyti vien konfliktuojančius id, ego, superego“. Norint suvokti gyvenimo prasmę, reikia kitaip žiūrėti į gyvenimą. Savo požiūrį į gyvenimą Franklis vaizdingai aprašė taip: „Reikia žiūrėti ne į tai, kad kalendorius nuo kiekvieno nuplėšto lapelio plonėja, o į krūvą nuplėštų lapelių su užrašytais kasdieniniais atsitikimais, pergyvenimais – tai ir yra jo tikrasis turtas, kurį jis gali apmąstyti. Žmogus turi tikrovę savo praeityje. Praeityje niekas nėra nepataisomai prarasta, netgi priešingai, viskas yra negažinamai saugojama ir tausojama.“ Jeigu žmogus įstengs ne paprastai suprasti, o išsąmoninti šią mintį, išitikinęs, gyvenimo būdas ir jo vertybės pasikeis, pats gyvenimas pasirodys ne kaip priešas, o kaip mokytojas, dovanojantis dvasinį turtą kaip meilę, taip ir kančiose.

Su logoterapijos kursu būtinai reikia supažindinti mokytojus, psichologus, socialinius pedagogus, kad jie galėtų panaudoti logoterapiją savo praktikoje. Grasinimai, gąsdinimai, prievarta – tai ne būdas padėti mokiniams, nenorintiems mokytis, pasi-duodantiems narkomanijai, girtuokliavimui. Jeigu yra grasinama, prievartaujama, tik pažadinama agresija, gąsdinamas jau-nuolis užsidaro savyje. Logoterapijos seansai į nusivylėlių sąmonę ir pasąmonės sferą palaipsniui įneša V. E. Franklio gyvenimo pažiūros schema: mokyns pradeda keistis ir kitaip vertinti gyvenimo apraiškas, o tai reiškia, kad pamažu atranda gyvenimo prasmę, o su ja ir tikslą, pradeda sąžiningai mokytis, lankyti pamokas – iš paprasto egzistavimo peržygiuoja į aktyvų, laimingą gyvenimą.

Socialinės komunikacijos instituto studentės Nadežda Griško ir Jevgenija Juraseva, Vilnius

**Savivaldybė leidžia
Vileišių kolegijai, veikiančiai
pagal galiojančius įstatymus,
pastatyti paminklą broliams
Vileišiams skvere T. Kosciuškos
gatvėje, Vilniuje.**

Ištrauka iš Vilniaus miesto savivaldybės ir viešosios įstaigos
Vileišių kolegija sutarties, pasirašytos Vilniuje,
2006 metų liepos 4 d.

Pasivaliečiai skvere prie T. Kosciuškos gatvės,
kur bus pastatytas paminklas broliams Vileišiams.
Aidos Dulkienės nuotrauka

Šioje vietoje bus pastatytas paminklas
broliams Vileišiams

K R E I P I M A S I S

**Maloniai prašome
paremti Vileišių kolegijos
sumanymą sukurti ir Vilniuje pastatyti
paminklą didiesiems
Lietuvos kėlėjams
broliams Vileišiams.**

Mūsų rekvizitai

Viešoji įstaiga *Vileišių kolegija*
a. s. LT247044060004012653
AB SEB Vilniaus bankas,
įmonės kodas 300017682,
telefonas pasiteirauti 8 687 52289

PETRAS VILEIŠIS (1851–1926) – talentingas kelių inžinierius, geležinkelių ir tiltų statytojas, vienas iškiliausių XIX a. pabaigos – XX a. pradžios lietuvių tautinio atgimimo šauklio. Jo tautinė visuomeninė veikla buvo labai plačiašakė: atkaklios pastangos išplėsti iš caro valdžios laisvę lietuviškai spaudai; tautos švietimas, populiarinant žmonėms labai reikalingas mokslo ir praktikos žinias spaudos draudimo metais; lietuviybės gaivinimas polonizacijos skaudžiai paveiktame Vilniuje; pirmojo lietuviško dienraščio „Vilniaus žinios“ leidimas; dosnus tautinės kultūros mecenavimas, tapęs tvirtu materialiniu ir dvasiniu pamatu, ant kurio XX a. pradžioje kūrėsi nepriklausoma Lietuva.

Iš Petro Vileišio 1877 m. gruodžio 13 d. laiško Jonui Basanavičiui: „Būdamas lietuvis, niekam nelinkiu valdininko karjeros, dėl kurios reikia savęs išsidžadėti, savo tautos dvasią užšlopinti, savo gimtosios kalbos išsiginti, niekad jos arti savęs negirdėti...“

Jonas Šliūpas: „Petro Vileišio nuopelnai Lietuvai yra milžiniški ir nesuklysiu pasakydamas, kad jis yra Lietuvos atgimimo tėvas. Jo darbų ir pasiūlymų pėdsakai neišdils, ligi lietuvių tauta bus gyva.“

Juozas Tumas-Vaižgantas: „Nebuvo jis genijum apsigimęs ir vis dėlto per visą savo ilgą amžių buvo lietuvių tautos „gerasis genijus.“

Lietuvos Respublikos prezidentas Kazys Grinius: „Ne be reikalo jo vardas Petras, nes iš tikro tai yra uola, kurioje stipriai atsiremusi tautos nepriklausomybės ir progreso garantija.“

Lietuvos Respublikos prezidentas Antanas Smetona: „Jis ne tik didžiausias lietuvių inžinierius, tiltų ir geležinkelių statytojas, bet ir vienas didžiųjų Lietuvos atgimimo pionierių. Jis labai mylėjo savo kraštą ir ne mažiau lietuvių tautą. Petras Vileišis mokojo tiesiai geležinkelius ir statyti tiltus ne vien per upes, bet ir lietuvių sielose. Savo darbais, savo žodžiu ir raštu kėlė Lietuvos vardą, skleidė atgimimo šviesą visiems lietuviams, nežiūrėdamas nei luomų, nei partijų, nei tikybų skirtumų. Jo nuomonė buvo, kad reikia dirbti visiems iš vieno...“

ANTANAS VILEIŠIS (1856–1919) – gydytojas humanistas, brolio Petro bendramintis ir bendražygis Vilniaus lietuvinimo akcijoje, lietuvių kultūros draugijų ir įstaigų organizatorius, steigėjas bei vadovas, lietuviškų knygų medicinos ir higienos žinioms skleisti autorius. Jis yra pirmosios lietuviškos mokyklos Vilniuje – Vilniaus lietuvių dviklasės mokyklos įkūrėjas ir globėjas. Plėtojo atkaklią kovą už lietuvių kalbos teises bažnyčiose.

Juozas Tumas-Vaižgantas: „Antanas Vileišis buvo ramus, tylus, priešakin nelindo, bet jo darbai vis dėlto laikė jį visuomenės priešakyje. Nedundėjo kaip tuščias bosas, nes buvo „pilnas“. Rausė gilią šaknį, ir Lietuvos kultūros istorijoje jam paskirta gražioji ir garbingoji vieta.“

Iš nekrologo (Lietuva, 1919 m. balandžio 17 d.): „Antanas Vileišis buvo vienas pirmųjų kovotojų dėl Lietuvos laisvės dar prieš spaudos atgavimą ir ligi paskutinės dienos dirbo visuomenės naudai...“

JONAS VILEIŠIS (1872–1942) – advokatas, brolio Petro tautinės kultūrinės veiklos bendražygis Vilniuje, Vinco Kudirkos bendramintis, Lietuvos Tarybos narys, Vasario 16-osios akto bendraautoris ir signataras, pirmųjų Lietuvos vyriausybių narys, pirmasis Lietuvos pasiuntinys Amerikoje, ilgametis Kauno burmistras, vienas žymiausių Lietuvos savivaldybininkų, produktyvus publicistas, kultūros ir meno mecenatas. Pagrindinės idėjos, kurios jam nušvietė kelią, buvo *tautiškumas, demokratija, humanizmas*; jos lėmė dvasinę J. Vileišio asmenybės jėgą, grožį, istorinį jo darbų reikšmingumą.

Jonas Vileišis: „Aš negaliu įsivaizduoti šiandien tėvynės gynėjų kitaip, kaip tik tokiomis, kurie tvirtai nori ginti tą konstituciją, tą tvarką, prie kurios pasaulis yra užtrikinęs mūsų nepriklausomą gyvenimą <...> Aš manau, kad ar tautininkas, ar liaudininkas, ar krikščionis demokratas, ar socialdemokratų žmogus, visi turės stoti vienon linijon, kaip savo laiką yra susitelkę ginti ją nuo bolševikų, lenkų ar nuo bermontininkų.“

„Kovodami už savo tautos laisvę ir šviesą ateitį, daugiausiai atsiesime, jei pripratinisime savo žmones kuo daugiau gerbti tą laisvę ir tas teises, kurios jam pridera.“ „Aš patsai ir mano amžiaus žmonės galime jaustis be galo laimingais, kad mums teko pragyventi tie ilgi pasikeitimo etapai, po kurių iš užmaršties, pavergtos ir niekinamos tautos išaugome sau žmonėmis su drąsia pretenzija reikšti šiam pasauliui ir tarti lygiai su kitais savo žodį kaip laisvi su laisvaisiais. Ir mes judiname žemę.“

Ex libris Petro Vileišio. Dailininkas Valerijonas Juocys
Ex libris Antano Vileišio. Dailininkas Vytautas Petronis
Ex libris Jono Vileišio. Dailininkas Kęstutis Gvalda

Mūsų kalba – mūsų teritorija

Gintaras SONGAILA, Vilnius

Gintaras Songaila

Isivaizduokime, kas šiandien atsitiktų, jeigu Lietuva valstybės lygmeniu pradėtų reikšti kokias nors teritorines pretenzijas Lenkijai, arba atvirkščiai, jei taip Lietuvos atžvilgiu pasielgtų Lenkijos valdžia. Atsakymas aiškus: tai būtų politinė beprotybė. Šitoks incidentas sunaikintų ne tik Lietuvos ar Lenkijos tarptautinį prestižą, bet galimai pakirstų ir pasitikėjimą pačios Europos politiniu civilizuotumu. Kiltų pagrįstas nerimas dėl Europos ateities, jeigu paaiškėtų, kad joje iš tikro ir vėl galimi tokie grobuoniškų santykių recidyvai. Dvi civilizuotos valstybės, juolab, kai jos priklauso Europos Sąjungai, turėtų gerbti viena kitos konstitucines vertybes, įskaitant ir teritorinio vientisumo principą, jau nekalbant apie draugiškų kaimyninių santykių svarbos supratimą.

Taigi, kai kalbame tiek apie Lenkijos, tiek ir apie Lietuvos Konstitucijoje įrašytą teritorinio vientisumo principą, abejonių dėl abipusės pagarbos šiam principui nekyla. Nekyla abejonių dėl būtinybės gerbti šį konstitucinį kitos šalies principą, kuris šiuolaikiniame pasaulyje jau yra tarsi savaime suprantamas dalykas. Tačiau ar šis pagarbos reikalavimas galioja tik šiai vienai konstitucinei vertybei ar ir visiems kitiems pagrindiniams draugiškos šalies Konstitucijos principams? Mančiau, įrodinėti, jog šis klausimas yra tikrai retorinis, nereikėtų. Tačiau susidaro įspūdis, kad tiek Lietuvos, tiek ir Lenkijos politikai dar iki galo neišsiaiškino, kad į šį klausimą tėra tik vienas atsakymas.

Lietuvos Ministro pirmininko Andriaus Kubiliaus viešąsias Lenkijoje išvakarėse šios šalies premjeras D. Tuskas spaudos konferencijoje pareiškė, kad jis Lietuvos Vyriausybės vadovui išskels klausimą dėl lenkų pavardžių rašybos Lietuvoje ir šį kartą tai padarys „šiurkščiai“, nes esą Lietuvos pusė neturi argumentų, kodėl taip ilgai užsitęsė šios „problemos“ sprendimas (cituojama D. Tusko spaudos konferencijos medžiaga, rodyta Lenkijos televizijoje). Kokiais žodžiais mums draugiškos šalies premjeras kalbėjo su p. A. Kubiliu, mes nežinome, nes šis nepasipasakojo. Tik žinome, kad Lietuvos premjeras jokių viešų pažadų dėl lietuviškos rašybos pakeitimo nedavė. Vis dėlto p. A. Tuskas po susitikimo pareiškė, kad jam esą „susidarė įspūdis“, jog Lietuvos Vyriausybės vadovas nusiteikęs „nuoširdžiai stengtis“ kuo greičiau spręsti „lenkiškų pavardžių“ rašybos problemą (cituojama iš abiejų premjerų spaudos konferencijos medžiagos). Yra pagrindo manyti, kad mūsų Vyriausybės vado-

vas informavo mums draugiškos šalies premjerą, kad Lenkijos pageidavimai keisti oficialiąją rašybą Lietuvoje yra susiję su konstitucinio pobūdžio sunkumais, kuriuos ne taip paprasta įveikti.

Istorija parodys, ar p. D. Tusko išpūdžiai iš susitikimo su p. A. Kubiliu buvo teisingi, ar ne. Tačiau po šios viešosios jau turime pirmąjį kregždę: Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininkas kartu su Valstybinės lietuvių (!) kalbos komisijos pirmininke I. Smetonienė jau parengė projektą kreipimosi į LR Konstitucinį teismą, kuriame numatoma paprašyti, kad Konstitucinis teismas pasiaiškintų apie savo 1999 m. spalio 21 d. nutarimą „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“. Valstybės pareigūnams vėl kilo klausimas ar būtina Lietuvos asmens dokumentuose pavardes ir vardus rašyti lietuviškai. Jiems nerimą kelia kai kurie aukščiau minėto Konstitucinio teismo nutarimo teiginiai, kaip antai:

„Lietuvos Respublikos piliečio pasas yra oficialus dokumentas, patvirtinantis asmens ir valstybės nuolatinį teisinį ryšį, t. y. asmens pilietybę, kad pilietybės santykiai yra viešo valstybės gyvenimo sritis, asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti valstybine kalba. Kitaip būtų paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos statusas.“

O taip pat: „Asmens tautybė /.../ negali būti pagrindas asmeniui reikauti, kad jam nebūtų taikomos taisyklės, kylančios iš valstybinės kalbos statuso. Kitaip būtų pažeistas konstitucinis visų asmenų lygybės įstatymui principas“.

LR Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininkas Stasys Šedbaras savo interviu „Znad Wili“ radijui neseniai pareiškė, kad prieš dešimt metų daug kas pasikeitė, ir gal Konstitucinis teismas šiandien jau kitaip paaiškins kai kurias savo 1999 m. spalio 21 nutarimo nuostatas. Pridursime, kad p. S. Šedbaras turi pagrindo taip teigti, nes juk ir jis pats savo nuostatas šiuo klausimu, atrodo, jau linkęs pakeisti, tik per dvigubai trumpesnį laiką. Dar 2004 m. jis ne tik pasirašė, bet ir inicijavo nepriklausomų teisininkų išvadą dėl svetimvardžių rašybos, kuriai pritarė Lietuvos teisininkų draugijos valdyba (2004-05-10) ir Lietuvos advokatų taryba (2004-06-10, žr. „Lietuvos aidas“, 2004-06-18, Nr. 140, p. 9). Tuomet jis teigė: „Visi svetimos kilmės žodžiai, taip pat tikriniai vardai, ilgam ar trumpam patekę į lietuvišką tekstą, privalo paklusti lietuvių kalbos dėsniams. Lietuvių kalbos tvarka, taip pat lietuviškos kilmės tikrinių vardų rašymo lietuviškuose tekstuose principų nustatymas yra išimtinė lietuvių tautos, Lietuvos valstybės teisė.“ Dar daugiau, tuomet S. Šedbaras drauge su kitais kolegais teisininkais kritikavo užsienio ministrą už iniciatyvą „nežymiai“ keisti LR Konstituciją, kuri leistų piliečių

asmenvardžius rašyti ne lietuviškais, bet nelietuvių kalbos rašmenimis: „Tokia pataisa susilpnintų lietuvių kalbos konstitucinę, taigi ir įstatyminę apsaugą. Svetimų kalbų /.../ įtakai grėsmingai plintant, valstybės pareigūnai privalo tvirtai ginti lietuvių kalbos pozicijas, jas stiprinti, o ne silpninti“. Atrodo, kad šiandien S. Šedbaras jau linkęs teigti, jog asmenvardžiai yra „tarsi prekės ženklai“ ir dokumentuose galėtų būti rašomi nors ir hieroglifais (šiek tiek perdėjau – tiek S. Šedbaras, tiek I. Smetonienė šiandien apsiribotų tik „lotyniško pagrindo rašmenimis“).

Betgi sugrįžkime prie savosios Konstitucijos. Jos pirmajame skirsnyje yra surašyti svarbiausi konstituciniai principai, kuriuos galima keisti tik Tautos referendumu. Vienas iš jų nustato: valstybinė kalba Lietuvos Respublikoje – lietuvių kalba (14 str.). Taigi lietuvių kalba – konstitucinė Lietuvos vertybė. Tokio pat rango vertybė, kaip ir valstybės teritorija. Kaip ir savaime suprantamas dalykas, jog kitos valstybės neturėtų būti nepatenkintos, kad Lietuvoje šnekame ir rašome lietuviškai.

Pasirašydami Lietuvos ir Lenkijos draugystės sutartį (1994) išsiderėjome, kad lenkų tautybės Lietuvos Respublikos piliečių pavardes rašysime tikriausiai lietuviškai (t. y. lietuviškomis raidėmis „pagal skambesį“, o ne pagal lenkų ar kitų kalbų taisykles). Žinoma, keista, kad savo kalbą (jos tarties, gramatikos ir rašybos sistemą) tuomet padarėme derybų su užsienio valstybe objektu. Tai galima paaiškinti nepakankamu politiniu patyrimu tarptautiniuose santykiuose. Buvome tik ką ištrūkę iš sovietinės nelaisvės. Sirgome vaikiškai begaliniu noru draugauti su nauju vyresniu broliu (Lenkija), kuris dėl mūsų pačių jam skirtu vaidmeniu nebuvė kaltas. Gaila, kad ši Lietuvos paauglystė santykiuose su Lenkija jau ima užsistėti.

Tuoju bus penkiolika metų, kai Lietuva derasi su Lenkija ne tik dėl abiems šalims svarbių ekonominės infrastruktūros plėtojimo projektų, bet ir dėl lietuvių kalbos rašybos. Niekaip negalime įsiminti, kas iš tikro parašyta sutartyje ir vis iš naujo kartu su lenkų diplomatais ir Lenkijos valstybės veikėjais studijuojame problemą: kaip gi užrašyti lenkų tautybės Lietuvos piliečių asmenvardžius pagal lenkų kalbos taisykles ir kartu nepažeisti savo pačių Konstitucijos.

Kadangi Lietuvos politikai patys sutinka derėtis dėl savo kalbos, Lenkijos tuo labai kaltinti nereikėtų. Be to, Lenkijos pusė elgiasi gana kukliai – ji nepageidauja keisti visos mūsų tautos, gramatikos ir rašybos, bet tik kai kurių daiktavardžių (asmenvardžių, vietovardžių). Juo labiau, kad mes ir patys svetimvardžius lietuviškuose tekstuose šiuo metu rašome bet kaip. Nesugebame jų nei įsiminti, nei ištarti, nei kaityti. Tuo pasirūpino mūsų pačių šalies Valstybinė komisija,

sąvartynas bus eksploatuojamas. Deginant atliekas, sukuriamą energiją (elektros, šilumos), kuri gali piginti tiems patiems vietos gyventojams tiekiamą šilumą ar elektrą.

Suprasčiau dar, jei būtų kalbama apie griežtą nustatytų aplinkosauginių reikalavimų laikymąsi. Analogiškų įmonių teko daug matyti Vakarų valstybėse net netoli namų. Ten politikai aiškina vietos gyventojams būtinumą, tikslingumą, naudingumą turėti tokią įmonę. Pas mus, deja, atvirkščiai.

Gaila, kad dėl taip svarbaus miestui klausimo neapsisprendžia Vilniaus miesto savivaldybės tarybos nariai, skirtingai nei Seimo nariai, ministrai turintys įstatymu suteiktą kompetenciją tai spręsti. Kalbame apie sunkmetį, taupymą, antrinių žaliavų panaudojimą, atsinaujinančias energijas, o kai reikia spręsti konkrečius klausimus – tyla.

Galiausiai sublygą Seimo Pirmininkas A. Valinskas TV laidoje su patosu pareiškęs, kad ši įmonė bus statoma tik per jo lavoną. Kažkas

kuri šitaip igyvendina Valstybinės kalbos įstatymą. Taip ji „stiprina“ lietuvių kalbos vartoseną. Iš visko sprendžiant, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos vadovybė, jei būtų jos valia, atitinkamai pasirūpintų ir svetimvardžių rašyba Lietuvos piliečių pasuose. „Lenkiškų pavardžių“ rašybos problema pagaliau būtų išspręsta. Tačiau tokiai I. Smetonienės iniciatyvai trukdo pernelyg konkretus LR Konstitucinio teismo nutarimas.

Ar nebūtų paprasčiau, jeigu iš tikrųjų pagerbtume mums draugiškos šalies atstovus ir jiems patartume, kad jie nei patys taip labai negaištų, nei mūsų taip nevargintų dėl to, ką aiškiai nustato mūsų valstybės Konstitucija. Praneštumėme jiems, kad mūsų kalba – tai konstituciniu požiūriu yra tas pats, kas ir mūsų teritorija. Primintume, kad net ir pačios draugiškiausios šalies pareigūnams nemandagu būtų kištis į mūsų kalbos tvarką, nes tokius veiksmus galima pagrįstai interpretuoti, kaip kėsinimąsi į vieną svarbiausių mūsų konstitucinių vertybių – į mūsų kalbą, į jos vientisumą. Kai kurie Lietuvos politikai ir pareigūnai tuomet gal nustotų be reikalo verstis per galvą ir spausti Konstitucinį teismą, kad jis keistų savo nutarimų nuostatas.

Žinoma, kad atskirą problemą sudaro užsieniečių, kurie tampa Lietuvos Respublikos piliečiais, asmenvardžių rašyba. Teisinio pobūdžio sunkumų gali kilti dėl asmens tapatybės nustatymo, jei lietuviška jo asmenvardžio forma ganėtinai skiriasi nuo kitų šalių dokumentuose funkcionavusios formos. Tačiau šią problemą jau išsprendė latviai, šalia latviškos asmenvardžio formos pase įrašydami ir užsienio šalies, iš kurios kilęs pilietis, asmenvardžio formą. Latvija tokį savo sprendimą jau apgynė Europos Žmogaus teisių teisme, kai ieškovai bandė įrodyti, jog jų asmenvardis – tai tarsi asmeninis prekės ženklas, kurio Latvijos valstybė neva negali keisti pagal savo kalbos taisykles. Lietuvai nereikėtų išradinėti dviračio. Negaišdami laiko turėtume tik pritaikyti jau pasiteisinusį latvišką modelį. Juo labiau, kad mūsų brolių kalba ir mūsų tautų egzistencinės problemos šiame pasaulyje yra daug kuo panašios. Neturėtume nusigręžti nuo latvių.

Pasigirsta keistų samprotavimų, kad dabartiniame globalizmo pasaulyje esą turėtume keistis – pritaikyti savo kalbą globaliai aplinkai, globaliai tautų sąveikai. Tuomet esą būtume modernesni ir netgi „konkurencingesni“. Išties viskas yra atvirkščiai – kaip tik dėl to, kad gyvename globalių sąveikų pasaulyje, turime ypač pasirūpinti savo unikalios, baltiškosios kalbos atsparumu, o tuo pačiu – ir savo tautos tapatybe bei sugebėjimu puoselėti vidinį bendruomeninį pasaulį. Tai teigia ne tik TS-LKD, bet ir kitų politinių partijų rinkiminės programos! Šiuolaikiniame pasaulyje konstitucinė valstybinės kalbos apsauga gali būti netgi svarbesnė už valstybės teritorijos gynybą. O konkurencingumui nacionalinė kalba visiškai netrukdo. Pakankamai konkurentabilūs yra, pavyzdžiui, suomiai, nors suomiškai rašo ne tik Suomijos piliečių, bet ir ten atvykusių lietuvių ir lenkų asmenvardžius...

„Subsidiarumas“ Lietuvoje

Gediminas PAVIRŽIS,

Europos Sąjungos Regionų Komiteto vicepirmininkas

Atkelta iš 1 p.

kompromisų sprendimuose ar nukrypimų nuo teisinių aktų. Vietoj to užimta akla vietos gyventojų „gynėjos“ poza. Pigus tai triukas, parapijinis ir nekreiptas dėmesio, jei tuo pat metu nebūtų pūtė miglas ir akis ir įtakingi asmenys, supirkę aplinkines žemes.

Dar labiau stebino Lietuvos Respublikos Prezidento analogiška pozicija. Kam kam, o Prezidentui yra gerai žinomi aplinkosauginiai reikalai, kuriuos sprendžiant būtina atlikti įvairiausių darbų, derinimus, skaičiavimus, vertinimus, viešus svarstymus, kol priimami atitinkami sprendimai. Juk tokių, neduok Dieve, Seimo narių gali

atsirasti bet kurioje Lietuvos vietoje.

Regis, apie tai buvo labai plačiai, ilgai ir įvairiapusiškai diskutuojama tarp įvairaus rango politikų, specialistų, žiniasklaidoje ir t. t. Tikrai nemanau, kad tai nebuvo žinoma Seimo nariui, dabar jau ir Ministrui G. Steponavičiui. Todėl labai nustebino jo pareiškimas, kad jis, kaip rinktas Lazdynų rinkiminėje apygardoje Seimo narys, neleis statyti komunalinių atliekų deginimo įmonės Gariūnuose. Abu paminėti aplinkosauginiai objektai susiję. Jei deginsime, mažiau vešime ir sąvartyną komunalinių atliekų, mažiau teršime orą automobilių išmetamomis dujomis, mažiau deginsime degalų, ilgiau

yra taikliai pasakęs, kad buvo praleista gera proga patykti. Neveltui Petras Pirmasis iš bajorų reikalavo ekspromtu reikšti mintis, kad jų „kompetencija“ iškiltų į paviršių. Juk šis pareigūnas, kaip niekas kitas, turėjo galimybę išsikviesti reikiamus šios srities specialistus, pasidomėti, kaip analogiški klausimai sprendžiami Europos Sąjungos valstybėse, greitai ir kompetentingai išsiaiškinti tikrą padėtį, nepopulistiškai, o argumentuotai apie tai informuoti gyventojus ir nešokti nuogam į dilgėles.

Na ir galiausiai, mieli Seimo nariai, Ministrai, dirbkite savo darbą. Ruoškite reikiamus įstatymus, kitus teisinius aktus, sekite, jei reikia, kaip jie vykdomi, na, vykdykite tai, ką Jums numato Konstitucija ir priimti reglamentuojantys įstatymai.

Subsidiarumas Europos Sąjungoje – patatinis vertikalus valdžių kompetencijos atskyrimo principas. Palikite regiono ir vietos politikams jų lygmenis darbus. Jie taip pat rinkti, atsakingi ir dažnai geriau įsigilinę į esmę bei visų vietos gyventojų interesus.

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos 60-mečiui

Auksutė RAMANAUSKAITĖ – SKOKAUSKIENĖ

LLKS tarybos deklaracijos signataro Adolfo Ramanausko-Vanago dukra, Lietuvos Respublikos Seimo narė

Auksutė Ramanauskaitė-Skokauskienė

1949 m. vasario 2-22 d. Šiaurės Lietuvoje, Radviliškio rajone, vyko visos Lietuvos vyriausiųjų partizanų vadų suvažiavimas.

Daug žymių įvykių, svarbių datų yra mūsų tautos ir valstybės istorijoje. Tarp jų – ir 1949-ųjų metų vasario 16-oji, Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) tarybos deklaracijos pasirašymo diena. Ši deklaracija visuomet turėtų priminti mūsų tautos pasiryžimą siekti laisvės, troškimą kurti demokratinius, konstitucinius principais pagrįstą nepriklausomos Lietuvos gyvenimą.

Sovietinės okupacijos metais apie LLKS deklaraciją buvo visiškai nutylima. Užaugo ištisa karta, nieko nežinanti apie šį istorinį įvykį. Tyloje žinojimas neatsiranda. Atkūrus Lietuvoje Nepriklausomybę, pamažu atsiveria šis mūsų tautos istorijos lapas. 1999 metais Lietuvos Respublikos Seimas, įvertindamas LLKS tarybos 1949-ųjų metų vasario 16-sios deklaracijos reikšmę Lietuvos valstybės tęstinumui, priėmė Lietuvos Respublikos įstatymą, kuriuo suteikė šiai deklaracijai Lietuvos valstybės teisės akto statusą, o LLKS tarybą pripažino vienintele teisėta valdžia okupuotos Lietuvos teritorijoje, pripažino jos organizuoto pasipriešinimo teisėtumą.

2009 metais vasario 16 dieną sukanka 60 metų nuo šios deklaracijos pasirašymo. Lietuvos Respublikos Seimas 2009 metais

Daug kančių mūsų tauta patyrė apsigynimo kovose.

1944 metais, prasidėjus antrajai sovietinei okupacijai, aktyvioji Lietuvos visuomenės dalis buvo apsisprendusi ginklu ginti Lietuvos nepriklausomybę. Ižengus sovietų kariuomenei ir ją lydintiems NKVD daliniams į šalį, tą apsisprendimą dar labiau stiprino prasidėjusios represijos, smurtas, prievartinė masinė mobilizacija į sovietinę kariuomenę. Tūkstančiai vyrų rinkosi Lietuvos miškuose ir pradėjo žūtbūtinę kovą už Lietuvos valstybės atkūrimą. Kaip teigia istorikai, jau 1945 m. Lietuvos miškuose buvo apie 30 tūkstančių partizanų. Formavosi dideli partizanų būriai, kartais net iki 200 vyrų. Mūšiai su sovietine kariuomene vyko kaip reguliariųjų kariuomenių susirėmimai. Stichiškai kilęs pasipriešinimas greitai formavosi į teritoriniu principu pagrįstą struktūrą. Lietuvos partizanai, tęsdami Lietuvos kariuomenės tradicijas, veikė kaip karinė struktūra. Visoje Lietuvoje iki 1948 metų buvo sudarytos trys sritys, kurių kiekvienoje buvo apygardos. Apygardose – rinktinės, būriai. Struktūriniai padaliniai turėjo jiems pavaldžius karinius štabus. Tarp pasitraukusių į mišką buvo daugiausiai žemdirbių, bet nemažai buvo ir kaimo bei miesto inteligentų, studentų, kariškių. Kariškiai paprastai tapdavo didesnių partizanų junginių vadais.

Daugelyje apygardų miško sąlygomis partizanai organizuodavo karinius mokymus. Baigusieji karinio parengimo kursus laikydavo egzaminus. Pagal tai buvo suteikiami ar keliami laipsniai.

Partizanai kūrė karinius norminius dokumentus, kuriais siekė palaikyti drausmę, teisėtumą. Partizanų junginių vadai iš kovotojų reikalavo laikytis karinės drausmės, nustatytų elgesio normų. Stodami į partizanų gretas būsimieji laisvės kovotojai duodavo priesaiką, kurią sulaužius grėsė laisvės kovos brolių teismas, o jei prasižengimas sunkus – karo lauko teismas.

Lietuvos partizanai atitiko tarptautinę teisę kariuomenei priskiriamus požymius – turėjo vadovybę, dėvėjo uniformas, atvirai nešiojo ginklą, laikėsi karo tradicijų. Jie buvo Lietuvos kariuomenė okupuotoje

buvo teisėti jos piliečiai. Partizanus aktyviai palaikė visuomenė.

Laisvės kovotojai okupacijai priešinosi ne tik ginklu, bet ir rašytiniu žodžiu. Per partizaninį karą Lietuvoje ėjo apie 60 pavadinimų periodinių leidinių ir apie 20 pavadinimų neperiodinių leidinių. Okupaciniams laikraščiams skleidžiant melą ir sovietinę propagandą, partizanų laikraščiai buvo vienintelis šaltinis, iš kurio gyventojai sužinodavo apie tarptautinius įvykius, jie buvo vienintelė spauda, puoselėjanti tautinę kultūrą, tradicijas, ugdanči tėvynės meilę, pilietiškumą, dorovę.

Pagal pasipriešinimo dydį, bendrosios vadovybės kūrimo eigą, partizanų karinių formuočių centralizacijos ypatumus, partizaninio karo tyrinėtojai išskiria tris partizaninio karo etapus.

Pirmasis: 1944-1946 metai. Tai intensyviausios kovos, didžiausių kautynių su okupacine kariuomene metai. Partizanai miškuose telkėsi dideliais būriais. Mažesniuose miesteliuose jie sunaikindavo okupacines valdžios įstaigas, nuginkluodavo sribų būrius, išlaisvindavo suimtuosius, sunaikindavo mobilizacinius dokumentus, prievolių žiniaraščius. Šiais metais skaičiuojamos ir didžiausios aukos. 1944-1945 metais žuvo apie 10 tūkstančių partizanų. Tokios netektys vertė keisti kovos taktiką.

Antrasis partizaninio karo etapas: 1946-1948 metai. Tai laikotarpis, kai imta vengti atvirų kautynių su daug gausesniais NKVD daliniais. Šiuo laikotarpiu partizanų būriai išsiskirstė mažesnėmis grupėmis. Vietoj stovyklų miškuose įsirengė gerai užmaskuotus bunkerius. Šiuo laikotarpiu buvo ieškoma ryšių su Vakaraais, aktyviai kuriama bendra pasipriešinimo vadovybė. 1946 metais Tauro apygardoje buvo įsteigtas Vyriausiasis Lietuvos Atstatymo Komitetas (VLAK) – aukščiausioji politinė struktūra, vadovaujanti Lietuvos išlaisvinimo kovai okupuotos Lietuvos teritorijoje, ir Bendro demokratinio pasipriešinimo sąjūdis (BDPS) – karinė ginkluoto pasipriešinimo struktūra, jungianti Lietuvos partizanų karines formuotes. Po keleto mėnesių įsteigtas ir Vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų štabas, turėjęs vadovauti karinėms partizanų struktūroms. Tačiau partizanų siekiu sukurti bendrą vadovybę pasinaudojo MGB. Kilo areštų banga. Miškuose liko tik apie 4 tūkst. kovotojų. Tai buvo visiškai pasižventę laisvės kovai žmonės.

Trečiasis kovos etapas: 1948-1953 metai. Šiuo laikotarpiu, kai pasipriešinimas jau silpo ir tik apie 2 tūkstančiai partizanų tęsė aktyvią kovą, pagrindžiui pavyko suvienyti kovojančios Lietuvos jėgas į vieningą organizaciją. Į tai buvo eita ilgai, visus tuos penkerius be galo sunkius laisvės kovos metus. Pagal aplinkybes keitėsi šio siekio įgyvendinimo taktika ir strategija, numatoma geografinė vieta. 1949-aisiais metais vasario 2-ją dieną Lietuvos partizanų vadai, atstovaujantys visoms tuo metu Lietuvoje veikusioms partizanų apygardoms, susirinko Šiaurės Lietuvoje – Radviliškio rajone, Balandiško kaime, Stepono Sajaus sodyboje, į savo suvažiavimą. Belangėje šios sodybos namo kamarėlėje partizanų vadai diskutavo, rengė dokumentus, sprendė valstybinius klausimus. Prasidėjus tose apylinkėse NKVD kariuomenės siautėjimui ir kilus įtarimams, kad suvažiavimui gali grėsti

Autorė su savo tėvu Adolfu Ramausku ir mama pogrindžio metais

pavojus, vasario 10-ąją tęsti suvažiavimo darbo buvo persikelta į Minaičių kaimą, į Stanislovo Mikniaus sodyboje esanti Prisikėlimo apygardos vado L. Grigonio-Užpalio bunkerį. Po klėtimi iškastame bunkerio žibalinės lempos šviesoje, trūkstant oro, tykant mirtiniams pavojams partizanų vadai toliau tęsė suvažiavimo darbą.

Vasario 10 d. buvo pradėtas išplėstinis Bendro demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio prezidiumo ir Karo tarybos jungtinis posėdis. Jame buvo įkurtas Lietuvos laisvės kovos sąjūdis (LLKS). Jis sujungė visas su okupantais kovojančias struktūras į vieningą pasipriešinimo organizaciją, sudarė vyriausiąją partizanų vadovybę – LLKS tarybos prezidiumą. Prezidiumo pirmininku tapo Jonas Žemaitis-Vytautas, jo pirmuoju pavaduotoju – Adolfas Ramanauskas-Vanagas, tuo metu ėjęs Pietų Lietuvos srities vado pareigas, antruoju – Didžiosios kovos apygardos štabo viršininkas bei Algimanto ir Vytauto apygardų įgaliotinis Juozas Šibaila-Merainis, trečiuoju – Prisikėlimo apygardos vadas Leonas Grigonis-Užpalis.

Nuo vasario 11 d. iki vasario 17 d. vyko LLKS tarybos posėdis. Jame buvo apsvarstyti 25 klausimai, tarp jų – Sąjūdžio politinė programa, ginkluoto pasipriešinimo taktika, Sąjūdžio politinė, ideologinė, organizacinė ir kita veikla, LLKS statutas, partizanų uniformos, pareigų ir laipsnių ženklai, priimti kreipimaisi į Sąjūdžio dalyvius bei kitus Lietuvos gyventojus.

Vasario 16-ąją LLKS tarybos posėdyje buvo priimta LLKS sąjūdžio tarybos deklaracija. Joje buvo išdėstytos pagrindinės Sąjūdžio politinės programos nuostatos, nusakytą lietuvių tautos kovos esmę ir būsimosios demokratinės valstybės kūrimo modelis. Deklaracijoje konstatuota:

„LLKS Taryba okupacijos metu yra aukščiausias tautos organas, vadovaujantis politinei ir karinei tautos išsilaisvinimo kovai, kad būtų atkurta nepriklausoma demokratinė, parlamentinė Lietuvos respublika“.

Deklaracija kartu su kitais LLKS suvažiavime priimtais dokumentais sudarė teisinį ir politinį ginkluoto pasipriešinimo pagrindą, suteikė Laisvės kovoms naują pobūdį, įteisino LLKS, kaip visuotinio organizuoto ginkluoto pasipriešinimo sovietinei okupacijai organizaciją, o jos tarybą – kaip vienintelę teisėtą valdžią okupuotos Lietuvos teritorijoje.

Vakarų Lietuvos (Jūros) ir Pietų Lietuvos (Nemuno) sričių partizanų vadų susitikimas 1949 m. vasario 11 d. Antroje eilėje ketvirtas iš kairės stovi Vytautas Gužas – Kardas, devintas – Adolfas Ramanauskas – Vanagas (su šviesia kailine kepure)

sausio 20 dieną priėmė nutarimą „Dėl 2009 metų paskelbimo Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio metais“. Skelbdamas šiuos metus Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio metais, Lietuvos Respublikos Seimas dar kartą pažymėjo deklaracijos reikšmę Lietuvos valstybės tęstinumui.

Lietuvoje. Dėvėdami karines uniformas su atitinkamais skiriamaisiais ženklais, laisvės kovotojai pabrėždavo, kad jie yra nepriklausomos Lietuvos gynėjai.

Partizanai kovojo už savo valstybę, kuri buvo sunaikinta ir prijungta prie SSRS. Jie atstovavo savo valstybei, nes

Onuškyje paminėtos Lietuvos valstybės atkūrimo 91 metinės

Pagerbimo dalyviai prie D. Malinausko paminklo Onuškio šventoriuje.

Iš kairės: Juozas Okunevičius, Viktoras Jencius (kalbėjo susirinkusiems), Trakų r. meras Vincas Kapočius, Onuškio klebonas A. Gaidukevičius ir Kaišiadorų generalvikaras kun. teol. dr. Algirdas Jurevičius

Vasario 16 dieną Onuškyje paminėtos Lietuvos valstybės atkūrimo 91 metinės, kuriose dalyvavo rajono valdžios atstovai, bažnyčios hierarchai, Lietuvos Mokslo Akademijos mišrus choras, onuškietiai.

Iškilmės prasidėjo Onuškio šv. Apaštalo Pilypo ir Jokūbo bažnyčioje. Šv. Mišias už D. Malinauską ir T. Stommos giminę aukojo generalvikaras kun.

teol. dr. Algirdas Jurevičius, kun. Sigitas Grigas, Onuškio parapijos klebonas Algimantas Gaidukevičius, kun. jubilatas Ignas Kavaliauskas.

Šv. Mišiose dalyvavo Trakų rajono meras Vincas Kapočius, rajono tarybos narės – Marytė Morkūnienė, Irena Bagdanavičienė, Lietuvos Mokslo Akademijos mišrus choras, dirigentė Judita Taučaitė, choro

Lietuvos Mokslo Akademijos mišrus choras (dirigentė Judita Taučaitė, choro tarybos pirmininkas Vilius Maslauskas) kartu su Vincu Kapočiumi, kun. Ignu Kavaliausku, Juozu Okunevičiumi, mons. Algirdu Jurevičiumi ir kun. Algimantu Gaidukevičiumi

tarybos pirmininkas Vilius Maslauskas. Šv. Mišių metu gražų pamokslą pasakė generalvikaras kun. teol. dr. Algirdas Jurevičius, priminęs visiems, kad Onuškio šventoriuje palaidotas Vasario 16 akto signataras D. Malinauskas su šeima.

Po šv. Mišių bažnyčioje choras atliko lietuvių liaudies dainas, o pabaigoje sugiedojo Lietuvos himną. Po iškilmų visi dalyviai susirinko šventoriuje prie D. Malinausko paminklo. Kalbėjo Onuškio seniūnas Juozas Okunevičius, D. Malin-

ausko giminaitis Viktoras Jencius. Buvo padėtas LR Prezidento gėlių vainikas, Onuškio seniūnijos ir „Trakų žemės“ gėlių puokštės. Minėjimą baigė susirinkusiųjų sudainuota daina „Oi neverk, matušele“.

Pasibaigus iškilmėms Onuškio seniūnas pakvietė svečius, dalyvius kavos ir arbatos puodelio į Onuškio vidurinės mokyklos valgyklą.

TŽ informacija

Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos 60-mečiui

Auksutė RAMANAUSKAITĖ – SKOKAUSKIENĖ

LLKS tarybos deklaracijos signataro Adolfo Ramanausko-Vanago dukra,

Lietuvos Respublikos Seimo narė

Partizanų suvažiavimo dalyviai su maskuojamais baltais drabužiais. Antras iš dešinės A. Ramanauskas – Vanagas, trečias Aleksandras Grybinas – Faustas

Atkelta iš 14 p.

Signatarai pasisakė už demokratine respubliką, už tai, kad suvereninė Lietuvos valdžia priklauso tautai, už laisvą,

Socialinių problemų sprendimas dokumente įvardijamas kaip vienas pirmųjų spęstinių uždavinių nepriklausomoje Lietuvoje, nusakomas teisiųjų principų laikymas partijų

Pakeliui į partizanų vadų suvažiavimą Radviliškio rajone. Pirmoje eilėje viduryje – Pietų Lietuvos srities partizanų vadas Adolfas Ramanauskas – Vanagas (su šviesia kailine kepure)

demokratinis, visuotinis, lygus ir slaptus rinkimus į Seimą, lygių teisių visiems Lietuvos piliečiams, neprasikaltusiems lietuvių tautos interesams, garantavimą. Deklaracijoje aiškiai išreikšta būsima teisingumo vykdymo nuostata: laisvoje Lietuvoje teisingumą galės vykdyti tik Lietuvos teisimai.

veikloje. Politinė išmintis, valstybinis brandumas, nepalaužiamas tikėjimas laisvos Lietuvos ateitimi, kilnus įsipareigojimas laisvės ir demokratijos vertybėms atsispindi signatarų pasirašytame istoriniame deklaracijos dokumente nusakant ir užsienio politikos nuostatus. Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio tarybos deklaracija buvo okupuotos, bet nenugalėtos lietuvių tautos Laisvės konstitucija.

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio tarybos 1949 m. vasario 16-osios deklaraciją pasirašė aštuoni signatarai (nė vienas jų nesulaukė laisvos Lietuvos):

JONAS ŽEMAITIS-VYTAUTAS, LLKS tarybos prezidiumo pirminin-

kas, sušaudytas 1954 m. vasario 24 d. Maskvoje;

ADOLFAS RAMANAUSKAS-VANAGAS, LLKS tarybos prezidiumo pirmininko pirmasis pavaduotojas, Pietų Lietuvos srities vadas, sušaudytas 1957 m. lapkričio 29 d. Vilniuje;

JUOZAS ŠIBAILA-MERAINIS, LLKS tarybos prezidiumo pirmininko antrasis pavaduotojas, Didžiosios Kovos apygardos štabo viršininkas bei Algimanto ir Vytauto apygardų igaliojtinis, žuvis 1953 m. vasario 11 d. Ramygalos valsčiuje;

LEONAS GRIGONIS-UŽPALIS, LLKS tarybos prezidiumo pirmininko trečiasis pavaduotojas, Prisikėlimo apygardos vadas, žuvis 1950 m. liepos 22 d. Ariogalos apylinkėse;

ALEKSANDRAS GRYBINAS-FAUSTAS, Tauro apygardos vadas, žuvis 1949 m. rugsėjo 28 d. Šakių apskrityje;

VYTAUTAS GUŽAS-KARDAS, Vakarų Lietuvos srities štabo viršininkas, žuvis 1949 m. birželio 11 d. Eržvilko valsčiuje;

BRONIUS LIESYS-NAKTIS, Prisikėlimo apygardos štabo viršininkas, žuvis 1949 m. rugpjūčio 13 d. Radviliškio rajone;

PETRAS BARTKUS-ŽADGAILA, LLKS Prezidiumo sekretorius, žuvis 1949 m. rugpjūčio 13 d. Radviliškio rajone.

Pasirinkę viltį, pasiryžimą ir narsą, jie atidavė savo gyvybę už mūsų laisvę, tikėdami, kad Lietuva bus laisva, bus teisinga, didi ir ori. Deklaracijos signatarų ir jų vadovautos kovos bendražygių laisvės siekis išsipildė. Gyvendami laisvoje Tėvynėje mes turime pateisinti jų tikėjimą Lietuvos ateitim savo kasdieniais darbais, meile Tėvynei, meile vieni kitiems, pasiryžimu protingai spręsti šių dienų iššūkius.

Nuotraukos iš Auksutės Ramanauskaitės – Skokauskienės asmeninio archyvo

Pro memoria**Su Rūta Paplauskiene atsisveikinant
(1929-2009)**

Iš šeštadienio į sekmadienio naktį, vasario 15 dieną, po ilgos, sunkios ligos iš mūsų tarpo pasitraukė Rūta Piaulokaitė-Paplauskienė.

Ji buvo lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ seimelio sekretorė, „Vorutos“ ir kitų periodinių leidinių autorė, įvairių renginių organizatorė, Klaipėdos evangelikų liuteronų bažnyčios parapijietė.

Rūta gimė 1929 m. gruodžio 20 dieną Kopgalio tvirtovėje, Smiltynėje, kur gyveno kelios uosto darbuotojų šeimos. Čia gyveno pokario Klaipėdos miesto dienraščio žurnalisto Juliaus Norkevičiaus šeima, Šliažo šeima, Dūda, Veitai, Šneideriai, tantė Liš. Vaikai lakstydavo po kopas ir mišką, kur dabar

įsikūręs Jūrų muziejus.

Rūtos motina Ana Dreižytė, deleguota 1923 m. Klaipėdos krašto sukilimo Kintų skyriaus komiteto, 1923 01 19 pasirašė Šilutės deklaraciją dėl Mažosios Lietuvos prisijungimo autonomijos teisėmis prie Lietuvos Respublikos. Atsikėlusį gyventi į Klaipėdą, nuomojosi parduotuvę Bomelsvityje. Ištekėjo už Lietuvos pasienio policijos pareigūno, dirbusio uosto valdyboje, Kosto Piauloko. Tėvas, atleistas iš policijos, vertėsi dailinės amatų, darė medinius altorius, pasistatė namą II Melnragėje. Vėliau tėvai išsiskyrė.

Rūta labai sielojosi dėl tėvo buvusio bendradarbio sūnaus Petro Kontauto, nušauto autonominės policijos žandarų per 1938 m. birželio 28 d. nacių sukeltas riaušes uoste. Vaikinas tą dieną jų parduotuvėje nusipirko saldainių, kuriuos mėtė į riaušininkus, išstumtus iš uosto prieigų.

1936–1939 metais ji baigė Klaipėdos pedagoginio instituto pavyzdinės mokyklos 3 skyrius. 1939 m. naciams ištrėmus tėvą į Didžiąją Lietuvą, o motiną įkalinus už tai, kad propagavo lietuvių ir neleido vaikų į vokišką mokyklą, Rūta su broliu Voldemaru, vyresniu vieneriais metais, konsulo dr. Martyno Anyso rūpesčiu pateko į Raudondvario vaikų prieglaudą. Motina po 10 mėnesių paleista, Lietuvos Respublikai su Vokietija apsikeitus kaliniais, gyveno su vaikais Kaune.

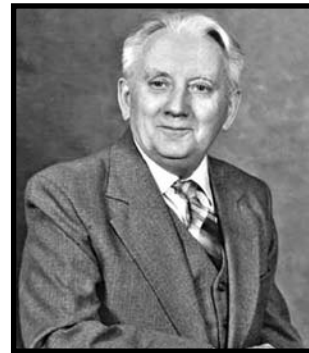
Rūta su motina grįžo į Klaipėdą 1945 metų balandį. Motina dirbo parduotuvės pardavėja, padėdavo kunigams Martynui Klumbiui ir Ansui Baltriui rengti surinkimus. Rūta 15 metų dirbo sąskaitininke Grūdų paruošų kontoroje ir mokėsi. 1950 m. baigė Klaipėdos suaugusiųjų gimnaziją, 1952-aisiais – Klaipėdos mokytojų institutą, 1983-aisiais neakivaizdžiai – Vilniaus valstybinį pedagoginį institutą. Mokytojavo Klaipėdos 4-ojoje ir 10-ojoje vidurinėse mokyklose, mokė matematikos. Pati užaugino du sūnus: Osvaldą, chemiką (miręs) ir Edmundą, prekybos ekonomistą, vaikaitę Eglę.

Budynės surengtos Klaipėdos Šv. Kazimiero bažnyčioje, pagal Velionės valią, jos palaikai kremuoti.

Reiškiamo užuojautą giminėms ir artimiesiems.

Vytautas KALTENIS,

Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ seimelio narys

Ad memoriam kunigui Alfredui Vėliui**Kun. Alfredas Vėlius
(1918-2009)**

2009 m. vasario 3 d. mirė Alfredas Vėlius – kunigas, pedagogas, mažlietuvių veikėjas.

A. Vėlius gimė 1918 m. Stankiškėse, Šilutės apskrityje. Baigė Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnaziją, studijavo teologiją Ciuricho universitete, Šveicarijoje. Antrojo pasaulinio karo metu studijavo Kauno ir Vilniaus universitetuose, baigė aukštuosius ped. mokslus. Nuo 1941 m. dėstė vokiečių kalbą Šiaulių mokytojų seminarijoje, vėliau – Šiaulių prekybos institute.

1944 m. paimtas priverstiniais Karaliaučiaus fortifikavimo darbams. Baigiantis II pasauliniam karui atsidūrė Vakarų Vokietijoje, JAV zonoje.

Po karo dirbo JAV ir Jungtinių Tautų tremtinių įstaigose Vokietijoje. 1948 m. pakviestas skaityti teologines pedagogines paskaitas išeiviams lietuviams Jungtinių Tautų - Pasaulinės liuteronų federacijos centre Vokietijoje.

Išvykęs į JAV studijavo Čikagos ir Iliojaus universitetuose anglų kalbą ir sociologiją. Sudarė galimybes keliems išeiviams atvykti į JAV. Gavęs pilietybę, 1956–1958 m. mokytojavo vietos vid. mokykloje. Laisvalaikį vertė lietuvių kalbą Bibliją. Jo parengtas Švento Rašto vertimas su Apokrifinėmis knygomis išleistas 1988 m. Vėlius išleido 4 pedagoginio pobūdžio veikalus: „Keletas amžinybės tiesų ir įstatymų“, „Aukla“, „Malūnas“, „Pagarba tam, kuriam tokia pritinka“. 1992 m. balandžio 26 d. ordinuotas kunigu Evangelikų liuteronų bažnyčioje Šilutėje. 1992–1994 m. dėstė dogmatiką Klaipėdos universiteto Evangeliškosios teologijos centre, laikydavo pamaldas Vilniaus liuteronų parapijoje.

www.liuteronai.lt

Valdovų rūmų bokšto vėtrungės pakėlimas

komisijos, vadovaujamos Prezidento Algirdo Brazausko, posėdyje. Bokšto šalmo smailė ir vėtrungė pagamino UAB „Šviesos lankas“ (direktorius Virginijus Makačinas). Vėlyvojo renesanso ir ankstyvojo baroko stiliaus bokšto šalmo smailė bei vėtrungė papuoštos istorizuotų formų Lietuvos herbo – Vyčio – ženklu bei Lietuvos valdovo – Didžiojo kunigaikščio – karūna. Šie paausuoti simboliai, sukurti remiantis autentiška ikonografija, primena šimtą metų Lietuvos valstybės istoriją ir jos valstybinį statusą, valstybingumo raidą, suverenių teisių gynimą ir puoselėjimą, pabrėžia Vilniaus, kaip galingos istorinės valstybės sostinės, faktą. Vėtrungėje taip pat įamžinta Valdovų rūmų atkūrimo data – 2009-iejį, Lietuvos tūkstantmečio jubiliejaus metai. Kaip žinoma, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų atkūrimas yra vienas svarbiausių Lietuvos tūkstantmečio programos projektų.

Šių metų vasario 11 d., trečiadienį, buvo užkelta ir sumontuota Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų kiemo laiptinės bokšto šalmo smailė su originalia vėtrungė. Šio labai išraiškingo ir svarbią simbolinę prasmę turinčio architektūrinio elemento, tapsiančio ir Vilniaus silueto atpažinimo vienu iš ženklų, projektą parengė garsiausias ir aktyviausias Lietuvos heraldikos kūrėjas, Lietuvos heraldikos komisijos narys, dailininkas Arvydas Každailis, bendradarbiaudamas su Projektavimo ir restauravimo instituto architektais (Valdovų rūmų atkūrimo projekto vadovas Ričardas Bitovtas, šalmo architektai Rūta Grigienė ir Linas Vaitiekūnas). Vėtrungės projektas buvo suderintas su Lietuvos heraldikos komisijos prie Lietuvos Respublikos Prezidento pirmininku dr. Edmundu Rimša, taip pat apsvartytas ir patvirtintas Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų atkūrimo ir paskirties klausimų

Iškilmės paženklino gausus aukštų svečių, visuomenės ir žiniasklaidos susidomėjimas. Dalyvavo Prezidentas Valdas Adamkus, Prezidentas Algirdas Brazauskas, Seimo pirmininkas Arūnas Valinskas, vėtrungės autorius Arvydas Každailis ir kiti svečiai. Programoje dalyvavo ansamblio „Lietuva“ fanfaristai, programą vedė Valdovų rūmų paramos fondo šauklis su vėliavnešiu.

Po vėtrungės pakėlimo iškilmių dalyviai turėjo galimybę apsilankyti Pietų korpuso antro ir trečio aukšto salėse ir susipažinti su atliktais darbais. Valdovų rūmų direktorius dr. Vydas Dolinskas supažindino svečius su Valdovų rūmų išplanavimu ir panaudojimu. Iškilmės buvo išpūdingos.

Nacionalinis muziejus
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės
valdovų rūmai

**„Voruta“
parduodama**

- K110 Vilnius, Geležinkelio g. 16
- K145 Vilnius, Konstitucijos pr. 12
- K190 Vilnius, Gedimino pr. 7
- K200 Vilnius, Gedimino pr. 13
- K26 Vilnius, Sodų g. 22
- K44 Vilnius, J. Lelevely g. 2
- K45 Vilnius, Gedimino pr. 19
- K48 Vilnius, Gedimino pr. 2
- K5 Vilnius, Sodų g. 22
- K6 Vilnius, Gedimino pr. 44
- K7 Vilnius, Gedimino pr. 31
- K78 Trakai, Vytauto g. 90
- K8 Vilnius, Gynėjų g. 1
- K85 Trakai, Vytauto g. 37
- K9 Grigiškės Kovo 11-osios g. 25a
- K91 Vilnius, Geležinkelio g. 4
- K369 Klaipėda, Taikos pr. 101
- K236 Kaunas, Laisvės al./Ožėskienės g.
- K466 Panevėžys, Savanorių g. 5
- K558 Šiauliai, Tilžės g. 109
- K436 Marijampolė, Stoties g. 2
- K400 Alytus, Jotvingių g. 10
- K562 Palanga, Vytauto g. 94

Mieli skaitytojai,

Maloniai prašome visus laiškus, straipsnius, fotografijas siųsti el. paštu tokiu adresu
vorutosfondas@voruta.lt
Iš anksto dėkojame

Redakcija

Trakų žemė
Trakų rajono laikraštis
„Trakų žemė“
priima reklamą,
skelbimus, pranešimus,
sveikinimus, užuojautas.

Kreiptis tel./faks.:

8 528 55 331

8 528 51 266

mob. 8 605 19 302

arba el. paštu
trakuzeme@voruta.lt
voruta@voruta.lt,

Naujoji g. 16, Trakai

Voruta

Visos prekių ženklų teisės saugomos

9 771392 067018

Prenumeratos indeksas 0135

© Voruta 2009. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.

Redakcinė kolegija:

Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė – Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, dr. Kęstutis Petrulis, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius).

© Voruta, 2008. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Devynioliktieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorių Aušra Virvicienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kas antrą šeštadienį. Apimtis – 4 sp. l. Rinko ir maketavo „Vorutos“ leidykla. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks.: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66, mob. (8 605) 19 302. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, el. p. **redaktorius@voruta.lt** Spausdino AB spaustuė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1200 egz.

Laikams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66. El. paštas: **vorutosfondas@voruta.lt**, voruta@voruta.lt. Interneto svetainė: **http://www.voruta.lt**

Redakcija: Aleksandras Adamkavičius (vyr. redaktoriaus pavaduotojas), Albina Trečiokienė (buhalterė), Aukšė Kekytė (redaktorė), Viktorija Vaškytė, Birutė Zemaitaitytė, Juozas Vercinkevičius

Ieva Jankutė, Lietuva
Tadas Stomma, JAV
Marija Remienė, JAV
Bronius Saplys, Kanada

Spaudos radijo ir televizijos
rėmimo fondas
Vilniaus krašto lietuvių
sąjunga išeivijoje